

Vprašanje potreb je vsekakor temeljno antropološko vprašanje. Zlasti so vredne obravnavanja tiste potrebe, ki so povezane s človekovo telesnostjo. Morajo biti zadovoljene, da bi se ohranilo življenje samo.

Naloga: a) *Opreделите tovrstne primarne potrebe.*

b) *Opišite načine zadovoljevanja primarnih potreb skozi družbene in kulturne norme.*

Primarne potrebe so potrebe, ki obstajajo ali nastanejo, da bi se samo življenje obdržalo. Poleg njih pa obstajajo tudi sekundarne človekove potrebe, ki so potrebe, vezane v prvi vrsti za potrebo po varnosti, potem potrebe, ki izvirajo iz človekove družbenosti (človek namreč ne more živeti brez družbe), in kulturne potrebe.

Primarne potrebe, ki se vežejo na telesnost, so predvsem fizične potrebe: potrebe po zraku, vodi, hrani in zavarovanosti telesa, predvsem z obleko. Mednje sodijo tudi spolne potrebe, ki se vežejo za reprodukcijo vrste.

Način zadovoljevanja potreb je lahko enako pomemben, kot so potrebe same. Človekove potrebe se namreč zadovoljujejo skozi človekovo družbenost in so kulturno preoblečene. Tako je za človeka izjemnega pomena tesna povezanost med potrebami in družbeno ustvarjenimi pogoji njihovega zadovoljevanja. Zadovoljevanje potreb je v skladu z družbenimi normami. Otrok mora v dobi odraščanja socializirati svoje potrebe, navaditi se mora, da je treba upoštevati način zadovoljitve potreb tako, kot to velevajo družbene norme in kultura.

Hranjenje telesa je najprej zadovoljevanje primarnih potreb. Telo potrebuje energijo, da bi delovalo. Je pa mehanizem človekovega prehrabnega ali prehranjevalnega vedenja tudi več kot le zamenjava materije z naravo. Odvija se na treh ravneh:

- na biološki: ohranjanje življenja;
- na hedonistični: jedača in pijača daje tudi zadovoljstvo, užitek;
- na simbolični: hrana in pijača je vedno tudi simbolično povezana z družbo in kulturo, v kateri se ustali in opravičuje; določena hrana je lahko celo prepovedana, druga ima obeležje statusnega simbola.

Popolne meje med temi ravnmi hranjenja ni. Hranjenje je v prvi vrsti zadovoljevanje človekove potrebe, ki se kaže v lakoti. Hkrati pa je tudi že vezano za ugodje, ki ga daje hranjenje, in pomeni izbiranje hrane, ki bolj prija kot kaka druga. Zato se pogosto hranimo tudi bolj, kot je potrebno.

Človek se torej ne hrani le iz metafizičnih razlogov. Tako je nastala tudi gastronomija, ki je kuharska umetnost, ki upošteva človekovo naklonjenost sladokusnosti in je pri tem v korelaciji z določenimi kulturnimi stanji.

Za človeka kot družbeno in kulturno bitje je značilno, da lahko z zadovoljevanjem svojih potreb manipulira. Predvsem je značilno manipuliranje s potrebo po hrani. Hrani se lahko odreka ali pa jo pretaka v preobilje. Hrani se lahko odreka iz različnih razlogov, kot so npr.:

- patološki razlogi: anoreksija - pomanjkanje želje po hrani in torej odklanjanje hrane;
- zaradi estetskih ali zdravstvenih razlogov: gre za shujševalne kure, ki se jih poslužujejo ljudje, ker jim moti prevelika telesna teža ali ker je ta celo škodljiva zdravju;
- način protesta, izsiliti kake pravice ali resnice - gladovne stavke, ki se jih zlasti pogosto poslužujejo zaporniki;
- odrekanje potrebam, povezano z zadoščenji, ki so namenjene čaščenju višjih sil ali božanstva. Religije npr. zahtevajo post, kar je prikrajševanje pri hrani v določenih obdobjih. To naj bi bilo sredstvo verskega očiščevanja. Človek se navadno odreka prav določeni vrsti hrane.

Nasprotno stališče odrekanja hrani je stališče, ki pravi, da je telesu treba ne le dopuščati, pač pa je prav celo večati užitke s tem, da se mu ne krati ničesar. To lahko preide celo v hedonizem. Iz tega lahko nastanejo temeljna življenjska pravila, celo nauk, da je prav telesni užitek največje dobro ter potemtakem cilj, smoter in prava vsebina življenja. Hedonizem je lahko filozofija življenja, se pa mnogi ljudje hedonistično vedejo, ne da bi razmišljali o kakih filozofskih obrazložitvah lastnega obnašanja.

Človek je spolno bitje, ki ima posebno intenziven spolni nagon, ki ga je tudi treba zadovoljiti. Pri

tem pa nastajajo mnoge tenzije/napetosti. Spolni nagon namreč ni le naravni nagon, ki omogoča oplojevanje in razmnoževanje vrste, ampak ima veliko funkcij, ki z razmnoževanjem niso niti povezane. Spolnost je tudi užitek, ki se skozi izjemno človekovo domišljijo prenareja in zapleta. Pri ljudeh pri spolnosti ne gre le za avtomatično odzivanje na spolne signale, pač pa je sistem predpriprav nanjo postal odprt vsem mogočim inovacijam, ki pa so družbeno regulirane in sledijo kulturnim vzorcem. Za končno integracijo človekove spolne identitete ni dovolj le razvitost spolnih organov in hormonska kontrola spolnosti, pač pa so pomembni še psihosocialni dejavniki okolja, povezani z vzgojo in izobraževanjem oz. s socializacijo in inkulturacijo.

Oblačenje je izrazita človekova potreba, ki gre tudi skozi družbeni in kulturni filter. Obleka prenareja človekov telesni videz. Kot primarna telesna potreba pa bi bilo oblačenje potrebno zato, da tako zaščitimo svoje telo pred vremenskimi in temperaturnimi nihanjem. Vendar pa je imelo in ima oblačenje vedno tudi druge namene kot so npr.:

- Oblačenje je imelo vedno tudi sporočilne namene in ceremonialne namene (razne obrede)
- Obleka je bila tudi znamenje družbenega razlikovanja, čim večja je bila distanca med družbenimi sloji. Obleka je lahko poudarjala tudi distinkcijo oblasti, hierarhične vzvišenosti in podobno.
- Prav tako lahko obleka služi za razlikovanje med spoloma in med različnimi starostnimi skupinami. Ženska obleka je skorajda vedno in povsod različna od moške, otroška različna od obleke za odrasle.
- Oblačenje je potreba, ki kaže človekovo nagnjenost k ornamentiranju, krasitvi telesa ali k v obešanju najrazličnejših predmetov, ki naj bi ga varovali pred zli duhovi, ščitili zoper nevidne sile, mu prinašali srečo in uspeh. Ornamentirali pa so se tudi zato, da bi poudarili svoj status.
- Oblačenje je povezano tudi s potrebo, da na javnih mestih na tak način ljudje prekrijejo svoje seksualne signalizacije. V svoji dvonožnosti, ki pogojuje pokončno držo človeka, se človeku dejansko ni mogoče približati drugemu človeku, ne da ne bi predstavil svojih genitalij. Bržkone je človek začel zakrivati svoj spolni predel, ko se je utrdila parna družina oz. ko je prišlo do monogamnosti v odnosih med žensko in moškim. Ta namen oblačenja poudarjajo predvsem religije in med njimi tudi krščanska religija.

Oblačenje je torej vedno tudi kulturno in družbeno regulirano. "Spodobna" obleka je bila močno različna glede na kulturne norme v določeni družbi. Tako v nekaterih verskih pravilih še vedno veljajo zapovedi popolnega pokrivanja ženske v javnosti. Pravilo in zapoved zakrivanja je vedno prej veljala za ženske kot za moške. Še posebno je to postalo poudarjeno v patriarhalni družbi, ko je moški postal gospodar ženske.

Telo, ki naj bi bilo oblečeno, je v naši civilizaciji norma. Obstajajo pa tudi ljudstva, ki se za tako normo še ne zmenijo. So gola ali pa zakrivajo le kak del telesa, največkrat pubični predel. Golo telo ni na splošno nekaj sramotnega. Golota je zelo relativna zadeva. Na relativnost nagosti je opozoril tudi baron Nordenskiöld, ki je na svojih amazonskih potovanjih želel kupiti lični vložek, ki ga je nosila ena med ženskami ljudstva Bacudo. Ženska je bila popolnoma naga in se je močno branila prodati cilindrični obroč. Na koncu jo je pretentala cena, ki jo je bil pripravljen kupec plačati. Ko pa je odstranila obroč, je od sramu pobegnila zmedena v džunglo.

Bolj ali manj je ustaljeno govoriti o treh velikih rasah. Pa to seveda ni povsem natančna "inventarizacija" rasnih razlik v človeški vrsti.

Naloga: a) Našteje "velike rase".

b) Določite značilne razlike med ljudmi.

c) Dodajte trem velikim rasam tiste, ki jih je težko spraviti v "trodelno" klasifikacijo.

Ko govorimo o razlikovanju med ljudmi, govorimo o tistih razlikah, ki so nastale zaradi ločenosti razvoja posameznih človeških skupin, na katere se je človeštvo razdelilo, potem ko se je razširilo po celi zemeljski obli. Za razlikovanje med rasami so posebej pomembne telesne razlike med ljudmi, kot so razlike v obliki glave in obraza, razlike v barvi kože, las in oči, razlike v kakovosti las in telesni dlakavosti ter razlike v postavi in telesni zgradbi.

Poleg tega pa so za vse tri velike rase so značilne še **podrase**. Te velike geografske rase se namreč delijo na podskupine, v katerih so se v krajši ali daljši izolaciji izoblikovale mnoge posebnosti. Imenujejo jih tudi lokalne rase in so nekakšne variacije velike rase.

Tri velike rase so naslednje:

- **evropska (bela) ali kavkaška rasa**, ki se je med vsemi najbolj razširila na vseh celinah, zlasti zato ker je uveljavila svojo superiornost prek instrumentov kolonizacije;

Za belo ali kavkaško raso so značilne naslednje **posebnosti**:

- barva kože naj bi bila bela, vendar dejansko pigmentacija nekoliko variira, kar je lahko posledica določene adaptacije in procesov hibridizacije
- barva oči variira od svetlo modre do temno rjave
- lasje so svetli ali temni in različno trdi
- moški so dokaj poraščeni po prsih, nogah in rokah, rastejo jim tudi košate brade
- nos je ozek in visok
- ustnice so ozke
- višina telesa je dokaj različna

Tako so za evropsko raso značilne **podrase**:

- severna svetla skupina (nordidi)
- srednja kratkoglava skupina (alpidi, dinaridi in drugi)
- južnejša in bolj dolgoglava skupina (mediteranidi)

-**afriška (črna) ali negridna rasa**, ki se je razširila v Afriki južno od Sahare, pozneje pa se je širila posebej v Ameriko s prisilnim odgonom črncev za potrebe suženjstva;

Značilne so naslednje **posebnosti**:

- prevladuje temno rjava barva kože
- višina močno variira in razlike so izjemne, od pigmejcev s povprečjem 114 cm, do Nuerjev o zgornjem Nilu s povprečjem 184 cm
- običajno so dolgoglavci, vendar so tudi tu izjeme
- širok nos in ustnice
- kodrasti lasje, pogosto zviti v majhne spirale
- moški niso izrazito poraščeni, nimajo brade

Značilne **podrase**:

- vzdnoafriški tip
- sudanski tip
- bantu tip (na jugu Afrike in deli vzodne Afrike)
- "gozdni" Afričani (zahodna Afrika in današnji Zairo)

Poseben primer so ameriški črnici, ki zvečine niso popolnoma črni, saj proces "beljenja" pri njih traja že 300 let, ki se od svojih afriških prednikov ne razlikujejo le kulturno, pač pa tudi genetično, imajo le še 21% skupnih genov. Okoli 70% črncev ima namreč vsaj enega belega prednika

-**azijska (rumena) ali mongolidna rasa**, ki se je iz osrednje Azije razširila na malajski polotok in, ko sta bili Azija in Amerika domnevno še povezani, v Ameriko, kjer so del te rase Indijanci.

Značilne so naslednje **lastnosti**:

- mongolidne oči, ki imajo zoženo režo in zdi se, kot bi ležale nekako poševno
- epikant ali mongolska guba (kožna guba prek stranskega kota in zgornje veke odprtega očesa, tako da visi ozka očesna odprtina poševno navzdol)
- barva kože je rjava ali rumenkasta
- oči so temno rjave ali rjave barve
- čvrsti in ravni lasje, poraščenaost drugod po telesu je redka
- obraz je med vsemi rasami najbolj okrogel
- postava je relativno majhna, telo težko in solidno grajeno

-spolni dimorfizem/dvoličnost je manj poudarjen kot v drugih rasah

Podrase rumene rase so naslednje:

-skrajna mongolidna rasa - prototip rumene rase (Sibirija, Mongolija, Kamčatka)

-turkmenska rasa (srednja Azija)

-tibetanska rasa

-jugovzhodnokitajska rasa (Tajska, Burma, Indonezija, Filipini in Južna Kitajska)

-severnokitajska rasa

-Eskimi (Grenlandija, sever Amerike, ponekod v Aziji)

-ameriški Indijanci ali amerikanidi

Posebna rasa so avstralidi, ki jih v prej omenjeno klasifikacijo ne moremo uvrstiti. To je avstralska staroselska populacija, ki jo odlikujejo mnoge posebnosti. Avstralidi so namreč nastali v izraziti izolaciji. Njihove značilnosti so naslednje:

-črna polt z rdečkasto primesjo, tako da je barva kože nekako zamolklo rjava,

-obilo las, skromna pa je poraščenost ostalega telesa,

-čelo je najbolj nagnjeno med vsemi živečimi rasami,

-ploščat in velik nos,

-temno rjave oči, ki tičijo za potlačenim nosnim korenem,

-srednje visoka postava.

Antropometrija sodi med antropološke specializacije, ki so tudi za družboslovca lahko zanimive, v nekaterih antropoloških preučevanjih pa so izsledki antropometrije skorajda nepogrešljivi.

Naloga: a) *Elaborirajte zgornje trditve.*

b) *Določite uporabnost antropometrije npr. v konfekciji.*

Antropometrija je tista antropološka specializacija, ki skuša razkrivati človeške telesne variacije, fizično konstrukcijo človeka, kar obsega:

-merjenje telesnih sorazmerij in posameznih telesnih delov v isti populaciji,

-merjenje telesnih sorazmerij različnih človeških populacij in s tem ugotavljanje fizičnih tipov,

-zbiranje temeljnih podatkov o rasti posameznika v istorodni populaciji, t.j. spremljanje rasti in odraščanja.

Antropometrija se ukvarja tudi s spolnim dimorfizmom, t.j. z merjenjem razlik med ženskami in moškimi glede telesne konstrukcije, še posebej v isti populaciji. Tako je antropometrija ugotovila, da so razlike, ki jim pravimo spolni dimorfizem, najmanjše med pripadniki rumene rase. Pri drugih populacijah pa je tak dimorfizem še posebej izrazit.

Antropometrija se ukvarja tudi z rastjo otrok in najstnikov. Zanimive so spremembe, ki jih ugotavlja antropometrija ob zgodovinskih primerjavah. Danes so otroci pri enem letu starosti v povprečju težji in večji kot otroci iz konca prejšnjega stoletja. Prav tako so v Evropi dečki in deklice med 8-im in 14-im letom starosti večji in težji od svojih vrstnikov iz prejšnjega stoletja. Sploh je ugotovljeno, da je celotno prebivalstvo v zadnjih desetletjih višje.

Poseben pomen daje antropometrija pri razlaganju razlik zaradi hibridizacije. Primerjalni podatki kažejo, da pri ljudeh potomstvo presega po višini rasti starše, če so iz različnih etničnih skupin. Prav tako vemo, da so otroci manjši, če so starši iz iste vasi ali njene najbližje okolice.

Med ljudmi so pogosto velike razlike v telesni višini in antropometrija za to navaja naslednje vzroke:

- razlike so zaradi adaptacijske, prilagoditvene vloge, ki jo ima višina telesa v posameznih okoljih, torej zaradi vpliva spremenjenega okolja na človeški organizem;

- do razlik lahko pride zaradi vpliva, ki ga ima vojskovanje na telesno višino (prav s prilagajanjem telesa vojskovanju naj bi zrasli visoki ljudje);

- danes so ljudje v povprečju višji zaradi boljše prehrane, zaradi večje skrbi za otroka (pred in po rojstvu), zaradi manjših družin, kjer otroci "lagodnejše" odraščajo, zaradi hibridizacije

prebivalstva, zaradi vse večjih zahtev, ki so postavljene pred živčni sistem in zaradi česar mora človek nositi večja bremena zapletenega in zahtevnega življenja, posledica česar je tudi spreminjanje izločanja žlez z notranjo sekrecijo/izločanje itd.

Antropometrija ima dolgo zgodovino. Zanj so se ljudje vedno zanimali ob soočenju s telesnimi razlikami, predvsem umetniki, zlasti tisti, ki so merili idealne telesne proporce.

Antropometrični podatki so lahko tudi močno uporabni čisto v poslovnem smislu, npr. v konfekcijski industriji. Tu gre za t.i. standardizacijo. V konfekcijski industriji so izbrali tiste točke telesa, ki so najpomembnejše za pristajajoča oblačila, in tako delajo obleke v različnih konfekcijskih številkah tako, da bi se prilgale vsem.

O estetski orientaciji v prostoru bi kazalo pravzaprav veliko govoriti, ker se veže na tisto, kar bi na splošno imenovali kvaliteta življenja.

Naloga: *Povejte nekaj, kar bi bilo po vašem mnenju pomembno v zastavljenem problemu.*

Estetska orientacija ali vrednotenje prostora se veže na splošno relacijo lepo - grdo. Vrednotenje na relaciji lepo - grdo pa presega zgolj dožemanje prostora in zajema praktično vse, kar človeka obkroža od okolja do eksplicitnih umetniških stvaritev ter končno tudi njegovo telo ali telo drugega človeka. Družba in kultura določata dožemanje lepega in grdega bolj kot morda kako drugo percepcijo. Seveda pa je možna tudi zasebna odločitev na tej relaciji, vendar pa je tudi ta izrazito kulturno narekovana. Seveda obstajajo individualne predispozicije: so taki, ki ljubijo krajino, vseč so jim planine, drugim je lepše morje, nekdo ljudi udobje in urejenost doma, drugi ekskluzivnost kakega kluba. Splošna družbena merila, kulturna merila pa se kažejo npr. v ureditvi narave s parki, vrtovi itd.

Neka posebna vrsta urejanja prostora v tem smislu je lahko tudi arhitektura, stavbarstvo, umetnostna zvrst, ki se izraža z oblikovanjem in urejanjem prostora za človeško bivanje.

Med ljudmi obstaja očiten konflikt v vrednotenju prostora. Tako tudi estetske in moralne vrednote niso enovite. Še manj pa so racionalne in estetske rešitve takih konfliktov, ki slonijo na razmerjih moči, še posebej politične moči.

Človekova dvonožnost ali bipedalizem šteje med najpomembnejše rezultate njegove evolucije. Cela vrsta izjemno daljnosežnih sprememb je z bipedalizmom tesno povezana.

Naloga: *Sistematiziranje rezultate prehoda na pokončno držo.*

Najstarejši znani primat, ki je že hodil po dveh nogah, je bil avstralopitek, ki pa še ni bil človek. Če v antropogenezi ločimo tri faze: divergenco, hominizacijo in sapientizacijo, lahko rečemo, da se je pokonča drža razvila v prvi fazi, je torej temeljni pokazatelj divergencije. Bipedalizem je bistvena sprememba, ki je postala osnova in izhodišče človeškosti. Njene posledice oz. rezultati pa so naslednji:

-sprostitev rok, ki so lahko postale organ za delo

-zaradi zravnanosti države so nastale spremembe v okostju, v območju medenice, ki mora sedaj nositi veliko težo telesa

-srce ni več blizu gravitacijskega središča telesa, pač pa je nad središčem

-posledica pokončne države je tudi premeščanje vaginalne odprtine pri ženskah.

Bipedalizem je prinesel mnogo prednosti, vendar tudi nekatere omejitve.

Na pripadnike tuje etnične in zlasti rasne skupine ljudje po pravilu gledajo v stereotipnih miselnih obrazcih. Poznajo jih pač, naj temu tako rečemo, od zunaj in ne pridejo z njimi v stik kot s totalnimi osebnostmi.

Naloga: *a) Kaj sledi takemu stereotipnemu gledanju "na drugačne ljudi"?*

b) Kake so posledice takih miselnih obrazcev?

Tako stereotipno gledanje na "drugačne ljudi" vodi do njihovega podcenjevanja in lahko celo

sovraštva. Za "drugačne" trdijo, da niso niti fiziološko niti mentalno enaki tistim, ki nanje stereotipno gledajo, da so manjvredni, inferiorni, manj sposobni, manj inteligentni. Taka ideologija, ki to zagovarja je rasizem. Posledica takega gledanja je lahko uveljavljanje sistema, ki zagovarja superiornost ene skupine nad drugo, nad tisto, ki je "drugačna" in segregacijo, izločanje, oddaljevanje te "drugačne" skupine od celote. Gre vedno za vrednotenje v korist obtoževalca in v škodo "drugačnih", ki so žrtve. Po tej poti naj bi obtoževalci upravičevali tudi svoje privilegije in morebitno agresijo.

Bistvena značilnost teh stereotipnih gledanj na "drugačne ljudi" je njihova neracionalnost in nedokazljivost. Niso utemeljeni z logiko preverjanja in navadno so nabiti z emocionalnostjo. Znanstveni argumenti praviloma nič ne zaležejo, še zlasti pa ne, ko so taki predsodki zasidrani v kakem interesu, zlasti skupinskem.

Posledica takih stereotipov je lahko ksenofobija (bolezenski strah pred tujim, nenavadnim). Sovraštvo tujega, neznanega in različnega je ena od značilnosti predvsem majhne, samozadostne, izolirane skupnosti - tradicionalne skupnosti. Človek takih družb je izoliran, ločen od drugih družb s posebnostmi svoje kulture, jezika in vere in šteje se za povsem različne od drugih. Pogosto zato niso pripravljene drugim niti priznati iste človeškosti.

Posledica takih stereotipnih gledanj je tudi etnocentrizem, ki ne obsega le predsodkov o drugih, pač pa tudi splošno prepričanje o superiornosti lastne skupnosti v primerjavi s katerikoli drugo skupnostjo. Tak je evropocentrizem, ki je mišljenje, da je Evropa središče sveta in da so le Evropejci civilizirani, ostali pa necivilizirani, nimajo prave človeškosti.

Socialna antropologija ima neko posebno mesto v družboslovju. Je neka "druga" antropologija, ki naj bi tolmačila človeški fenomen s stališča, da človek ni le ena od naravnih bioloških vrst, marveč nekoliko več. Obstajajo pa disciplinarni spori okoli te druge antropologije.

Naloga: *Skušajte razrešiti ta problem.*

"Druga" antropologija preučuje človeški fenomen s stališča, da ni le biološko bitje, pač pa je predvsem kulturno bitje. Najbolj očitna in logična je delitev antropologije na fizično antropologijo, ki preučuje človeka kot biološko bitje, in socialno antropologijo, ki zajema vsa tista področja človeškosti, ki so družbena in kulturna. To pa so tiste teme, ki so jih preučevale tudi ostale vede, kot so ekonomija, ekologija, lingvistika, psihologija, filozofija, zgodovina, sociologija in politične vede. Prav zato se je **socialna antropologija** težje uveljavila kot znanost kot fizična antropologija. V začetku se je tako uveljavila predvsem pri preučevanju manj razvitih družb, ki v drugih vedah ni našlo odmevnosti. Včasih se je morala socialna antropologija uveljaviti kot nek "pododdelek" sociologije, ki mu je bilo milostno dopuščeno, da se ukvarja s tistimi področji, ki izrazito evropsko znanstveno usmerjenost niso zanimala.

Problemi so tudi pri nazive te "druge" antropologije. Nekateri jo imenujejo socialna, drugi pa tudi kulturna antropologija. V severnoameriškem področju jo imenujejo predvsem kulturna antropologija. V Veliki Britaniji govorijo o socialni antropologiji. Ponekod celo kot antropologijo štejejo samo fizično antropologijo, druge antropologije pa razporejajo v sorodne discipline.

Res da v Evropi imenujejo to drugo antropologijo socialna antropologija, kar temelji na britanski antropološki šoli, v Ameriki pa kulturna antropologija, vendar pa gre v obeh primerih za isti vedi. **C.L. Strauss** je oče strukturalizma (napisal je delo Strukturalna antropologija), pa podaja neko razliko med socialno in kulturno antropologijo. Socialna antropologija naj bi preučevala nebiološki del človeka in skušala razumeti človekovo socialno in psihološko eksistenco. Pri tem se povezuje s psihologijo in sociologijo. Kulturna antropologija pa naj bi se naslanjala bolj na etnografske podatke, povezovala naj bi se z geografijo, lingvistiko in arhitekturo. Predmet preučevanja obeh disciplin je isti - nebiološki del človeka, različni so le poudarki.

Fizična antropologija, ki preučuje biološki del človeka, in socialna antropologija, ki preučuje nebiološki del človeka, se seveda povezujeta, saj je človek nedeljiva celota. Povezujeta se predvsem pri iskanju odgovora na vprašanje, kje so še vedno stične točke človeka z njegovo

evolucijsko dediščino in kaj je ostalo kot biološka determinanta njegovi drugačnosti. Pri tem morata upoštevati spreminjanje človeškega fenomena prek njegove zgodovinskosti in njegovo biološki ujetost in vpetost.

Ideja difuzionizma se je uveljavila kot pomembna "šola" v antropoloških (etnoloških, etnografskih) raziskavah. Kljub njeni znanstveni oporečnosti je dala določene rezultate.

Naloga: a) *Opišite idejo difuzionizma.*

b) *Naštejte nekatere rezultate difuzionistične "šole".*

Osnovna ideja **difuzionizma** je v tem, da kulturnih in drugih razlik med ljudmi in ljudstvi ni mogoče razložiti s stališča razvojnih faz, temveč da je različnost pogojena s tem, da so posamezne kulturne oblike in manifestacije izumljene na enem mestu in potem razširjene drugam. Ta proces "širjenja" se imenuje difuzija (razpršitev ali razprostiranje).

Posledice difuzionistične "šole" so se začele širiti nekako okoli leta 1880. Zaradi njih se je začela razbijati relativna enotnost, ki se je oblikovala v antropologiji pod vplivom darvinizma in sociologije **Augusta Comta**. Do takrat so je bil za ugotavljanje vzrokov kulturnih razlik pomemben evolucijski način mišljenja. O človekovi zgodovini so razmišljali kot o postopnem spreminjanju in napredovanju človeške družbe in kulture. V procesih spreminjanja pa ni bilo med človeškimi skupnostmi ne paralelizma ne enakega tempa razvoja. Sedaj so postale nekatere splošno veljavne metode dvomljive, razbit je bil shematizem, ki je prevladoval v antropologiji evolucionizma. Sedaj so začeli preučevati in rekonstruirati vsako razpoznavno kulturo posebej. Začela se je uveljavljati misel, da ni bilo uniformnosti v razvoju kultur (in s tem tudi ne družb in političnih sistemov), pač pa da so **razne kulture prehajale skozi različne faze razvoja**. Do tega, da so v raznih kulturah podobni elementi, pa je prišlo zaradi zgodovinskega procesa difuzije, razprostiranja in ljudskih migracij.

Vpliv difuzionizma je ostal posebno močan v Ameriki, v Evropi pa je bil občutno manjši in se je uveljavil le kratek čas. Težave so bile v trem, da so se rekonstrukcije na osnovi difuzionizma zdele vsaj toliko dvomljive kot genetične rekonstrukcije, ki jih je difuzionizem napadal.

Že sam naziv za antropologijo (kot znanost o človeku) vzbuja vtis, da gre za izredno široko in s tem difuzno in premalo opredeljeno področje.

Naloga: a) *V čem vidite protislovje med pretencioznim naslovom in možnostmi realizacije proučevanja, ki naj bi zajemalo celovitost človeškega fenomena?*

b) *Kako bi bilo mogoče razrešiti to protislovje?*

Že iz same definicije antropologije, ki naj bi bila splošna znanost o človeku, izhaja problem, saj si s tem antropologija zastavlja prezahtevne ambicije, njen program je preširoko zastavljen. Zato imajo pred njo prednosti mnoge druge vede, ki se tudi ukvarjajo s človekom, vendar imajo bolj parcialne cilje in obsege. Gre namreč za protislovje med široko izpostavljeno problematiko in dejanskimi možnostmi, ki jih ena sama disciplina premore v pojasnjevanju človeka. Gre predvsem za **tri ravni spornosti**, ki prispevajo k protislovju te discipline:

-spoznavno-epistemološki problemi;

-problem odnosa med subjektom in objektom spoznavanja, ki sta identična: Človek je hkrati objekt in subjekt spoznavnega procesa. Spoznavano in spoznavalec sta vezana in se nujno prepletata. Zato je zelo težko priti do tega, da bi se objektivno približali subjektivnemu;

-različnosti človekove samoopredelitve, ker si človek ustvarja zelo različne in nasprotujoče si predstave o sebi.

Ker se v eni sami vedi silno težko zajame celovitost človeškega bivanja in bistva, vse raznoterosti njegovega početja, je prišlo v antropologiji do bolj ali manj smotrne delitve, drobitve in specializacij. Razrešitev tega problema je torej **fragmentacija antropologije**, ki se tako deli na številne posebne veje in vsaka od teh vej naj bi posvečala posebno pozornost posameznim izrazitim vidikom človeka oz. človekove aktivnosti. Tako se antropologija deli na naslednje **poddiscipline**:

- fizična antropologija, ki razpravlja o človeku kot naravnem bitju, delu narave, materialnem bitju. Druge antropologije, ki se ukvarjajo s človekom kot družbenem bitju, to pa so:
- ekonomska antropologija, ki skuša razumevati in razlagati manj razvite ekonomije;
- ekološka antropologija, ki skuša obrazložiti človekovo specifično usklajevanje z naravnim okoljem;
- lingvistična antropologija, ki se ukvarja s prepletenostjo človeškega fenomena z močjo govora in s sposobnostjo jezikovne komunikacije;
- psihološka antropologija, ki ugotavlja strukturo človekovega vedenja, znanja, motivacij itd.
- filozofska antropologija, ki je vez med izsledki filozofije in drugimi antropološkimi preučevanji;
- zgodovinska antropologija, ki poskuša razumevati, zakaj se nekaj dogaja v določenih okoliščinah in ne le kaj se dogaja;
- politična antropologija, ki se je uveljavila predvsem s politični znanji o manj razvitih družbah;...

Ozemlje kot teritorialnost ima za človeka poseben pomen. Vedenju višje razvitih živalskih vrst pripisujemo prav v tem smislu poseben vedenjski repertoar.

Naloga: a) *Določite elemente, ki bi jih kazalo razumeti kot teritorialnost.*

b) *Aplicirajte etološke (etologija = veda o navadah) ugotovitve na človeka oz. primerjajte teritorialnost višje razvitih vrst s človeško vrsto.*

Teritorialnost naj bi bila približna oznaka za pomembnost ozemlja. Glavni element teritorialnost je predvsem obramba in nadzor nad okoljem ter širjenje življenjskega prostora. V tem smislu je teritorialnost lahko tudi izhodišče za razumevanje **agresivnosti**. Vsa živa bitja naj bi se domnevno bojevala za življenjski prostor zoper druga živa bitja in tako naj bi bila teritorialnost in iz nje izvirajoča agresivnost del biološkega determinizma.

Naslednji element teritorialnosti je vprašanje človekovega "teritorialnega vedenja". Nekateri antropologi govorijo o obstoju tim. teritorialnega imperativa v smislu, da je nekaj v človekovi naravi, kar ga sili k prisvajanju ozemlja. Iz tega izhajajo mnoge dileme in prva je, ali ima človek res v svoj genetski kod vpisano načelo teritorialnosti. Če je temu tako, potem je po naravi privržen zasebni lastnini.

Naslednje vprašanje, ki se postavlja, je, ali potrebuje človek neki **teritorialni minimum**. Če tega minimuma ni, se močno poveča človekova agresivnost. Teritorialnost zadržuje agresivnost.

Teritorialnost naj bi bila v evolucijski teoriji že s pojavom sesalcev izredno pomembna za življenjske navajenosti. Pri "družbenih" sesalcih, tistih, ki živijo v krdelih, se še posebej vidi teritorialnost. Krdelo ima ozemlje, po katerem se giblje; to ozemlje nadzira in ga brani pred drugimi krdeli; na takem ozemlju utemeljuje svojo prehrano, varnost in prokreacijo. Teritorialnost je bistveno prispevala h koheziji skupine in zagotavljala njen obstoj.

Nadzor nad okoljem v smislu določene teritorialnosti je bil dejavnik, ki določa tudi številčnost populacije. Kdor nima ozemlja, kdor ne nadzira svoje teritorialnosti, je obstojen na izginotje.

Pri višje razviti sesalcih je imelo ozemlje krdela več pomembnih funkcij: je lahko določanje osebnih izvorov hrane, pomoč pri regulaciji parjenja in pri negovanju mladičev, neka regulacija gostote naseljenosti. Med izrazito agresivnimi vrstami prav teritorij zmanjšuje število konfliktov med samci in olajšuje reprodukcijo vrste. "Osebni prostor" je pri nekaterih vrstah jasno določen.

Tudi pri človeku je moč najti nekaj podobnega. Vendar pa ima vzpostavitev osebnega ozemlja pri človeku tudi druge pomembne funkcije. Človek mu namreč daje tudi pomene, ki presegajo njegove potrebe po ozemlju kot viru hrane, bivalnemu prostoru itd. Tako kot vsaki svoji potrebi tudi potrebi po prostoru daje dodatne smisle, ki jih utemeljuje kulturno in uveljavlja z agresivnostjo zoper druge človeške skupnosti.

Svojo teritorialnost človek zavaruje povsem drugače kot druge žive vrste. Zasebnost je zavarovana prek zakonodaje, pravnih predpisov.

V razviti, civilizirani družbi, ki jo uokvirja država, se torej teritorialno vedenje človeka ne more več kazati le v podobi, ki jo ima pri višje razvitih živalskih vrstah ali pri njegovih daljnih prednikih. Kljub temu lahko obstajajo nekatere analognosti teritorialnega vedenja. "Presežek"

takega čutenja prostora pri človeku ni le morda kak teritorialni imperativ/nujnost, pač pa težnja po obvladovanju čim večjega prostora. Vse to pa je seveda družbeno in kulturno strukturirano.

Človekovo zanimanje zase, za vse, kar ga opredeljuje in loči od nečloveškega okolja, lahko razumemo kot nekakšno obsedenost z vprašanjem lastnega obstoja. Človek je tudi edino živo bitje, ki si lahko zastavlja tako vprašanje.

Naloga: a) Uokvirite dialektiko človekovega samozavedanja in sposobnosti avtorefleksije.

b) Naznačite omejitve samospoznanja, še zlasti skozi samoprevaro.

Dialektika človekovega samozavedanja se kaže v naslednjem: Človek je očitno del narave, materialnega sveta in le ena med živimi vrstami v svetu živih stvari. Pa vendar je nekako izločen iz vsega tega, ker se zaveda svojega obstoja. In prav zato je človek edino bitje, ki se skuša opredeliti, si določiti dojemljive in doumljive okvire svojega bivanja.

Ljudje so avtorefleksivna bitja, sposobni so samozavedanja, in kot taka so, odkar so postali ljudje, razmišljali o sebi, svojem izvoru, naravi svoje narave, smotrnosti svojega bivanja in s tem o "usodi" človeka. Poleg tega pa je človek vedno tudi opazoval druge. Ko je človek razmišljal o sebi, je moral razmišljati tudi o sočloveku in o tistemu, kar ga loči od nečloveškega okolja. Z razvojem človeka je postala njegova eksistenca možna le skozi odnose z drugimi ljudmi, torej skozi družbene odnose.

Omejitve samospoznanja so v človekovi možnosti samoprepare, ki je tudi posledica človekove avtorefleksivnosti. **Človek je namreč sposoben:**

- simulacije = pretvarjanja: človek ima sposobnost za zavestno igranje in iz tega izhaja, da človek kot igralec lahko predstavlja tisto, kar ni;

- disimulacije = sprenevedanja v smislu prekrivanja; človek lahko prekrije tisto, kar dejansko je;

- mimikrije = posnemanja, oponašanja, zamenjave pristnega z zaigranim;

- predružačenja stvarnega, zvičajnosti in pretkanosti.

Zaradi tega lahko pride do neavtentičnosti ali nepristnosti in neverodostojnosti, kar je vidno tudi v naslednjih manifestacijah:

-Odnos posameznika do samega sebe: človek se ne želi ali ne more sprijazniti s seboj in hoče biti nekaj drugega in ne tisto, kar je, oz. človek skuša spremeniti podobo o sebi, jo predružačiti, zlasti glede na splošna opažanja drugih.

-simulacija ali disimulacija kot način samoobrambe: po tej poti se človek ščiti pred drugimi ljudmi, pripisujoč si tisto, kar bi mu v obrambnem smislu utegnilo prav priti.

Človekova težnja spoznati samega sebe in druge ljudi je tako pogosto ustavljena s samoprevaro.

Tako imenovana tradicionalna družba je predmet posebne antropološke pozornosti. Naziv za take skupnosti je seveda sporen in ga je moč uporabljati le v nekem kontekstu s t.i. moderno družbo.

Naloga: a) Naštejte temeljne elemente tega kontrasta.

b) Navedite nekatera teoretična izhodišča za preučevanje tradicionalnih družb.

Razlika tradicionalne - moderne družbe:

1. **Tradicionalne družbe** so majhne, zaprte, izolirane in notranje močno integrirane družbe. To so predvsem kmečke srenje, nepremične in ustavljene, torej v razvoju zaostale. Imajo skromnejšo tehnologijo, so revne glede dobrin, družbene funkcije so praviloma slabo specializirane, družbena slojevitost ni izrazita, politično so šibko razvite, saj so najpogosteje temelje politične vezi kar sorodstvene vezi.

2. **Moderne družbe** so odrte družbe, razvojno usmerjene, kompleksne in zapletene. To so industrijske oz. postindustrijske družbe z razvito tehnologijo, obiljem dobrin in razvitim

potrošništvom. Družbene funkcije so močno specializirane, družbena slojevitost je izrazita in možna je družbena vertikalnost. Politično so močno razvite, možne so najrazličnejše politične organiziranosti.

Teoretična izhodišča:

Iz človekove avtorefleksivnosti, možnosti samoopazovanja izhaja tudi človekovo zanimanje za druge, ki so različni od njega. Od tod tudi izhajanja zanimanje antropologije za družbe, ki so različne od naše, torej za tradicionalne družbe. Pri razumevanju in pojmovanju tradicionalnih družb je pomembna ideja evolucije, iz katere izhaja domneva o razvoju od enostavnega h kompleksnemu, od neurejenega k urejenemu, visoko organiziranemu. V tem shematizmu imajo tradicionalne družbe poseben pomen v izgradnji razvoja družbe in kulture. Antropologija pri tem gleda družbe od zunaj, pa vendar kot da smo znotraj (heterologija) in to z namenom, da izrazito "tujost" približa našemu izkustvu. Antropologija tako ne obsega vedenje le o tem, v čem so tradicionalne oz. primitivne družbe drugačne od naše, pač pa obsega tudi približevanje, prevajanje te nenavadnosti v našo navadnost. Pri tem tradicionalnih družb nikakor ne pozitivno ali negativno vrednoti, pač pa le govori o drugačnosti.

Pri orisu inkulturacijskih (socializacijskih) procesov prav gotovo ne smemo pozabiti protislovja med človekovo biološko naravno in njenega usklajevanja z družbeno in kulturno uveljavljenimi normami.

Naloga: a) Orišite dialektiko odnosov med organizmom človeka (človekovo biološkostjo) in omenjenimi družbenimi in kulturnimi normami.

b) Navedite najbolj eklatantne primere kontrasta med biološkostjo in družbenostjo človeka.

a) človek je organizem in telo, torej celota fizičnih značilnosti in bioloških zakonitosti. Vendar pa je človekovo telo tudi nekaj več, ker se človek svoje telesnosti zaveda, jo živi. To pa počne skozi družbo in kulturo, v katero je rojen in v kateri je skozi socializacijo oz. inkulturacijo spoznal in ponotranjil družbene in kulturno uveljavljene norme.

Ker je človek biološko in družbeno bitje, prihaja do neke dialektike med človekovo primarno/biološko naravo in človekovo sekundarno naravo, ki se uveljavlja v procesih socializacije in inkulturacije. Govorimo lahko od dveh plateh te dialektike:

1. Najprej gre za dialektiko med biološko opremljenostjo vsakega posameznega človeškega bitja in družbeno in kulturno proizvedeno identiteto tega bitja. Družbeni red in kulturne norme so zunaj časovne eksistence posameznika, izoblikovale so se v sosledju generacij in posamezniku se kažejo kot nekaj danega. Posameznik ne glede na svoje možnosti nanje ne more vplivati. Te danosti postavljajo jasne meje tistemu, kar bi bilo sicer biološko in nevrofiziološko možno, ki pa je v družbi, v kateri je rojen, nezaželeno ali celo prepovedano.

2. Druga plat te dialektike pa je v tem, da organizem postavlja meje tistemu, kar je morda celo družbeno in kulturno možno, pa zaradi bioloških dejstev tega ni mogoče izpeljati. Biološki dejavniki (fizična in nevropsihološka struktura človeka kot posameznika) omejujejo obseg družbeno danih možnosti, ki so sicer posamezniku morda celo odprte, ne more pa jih uresničiti. Primer: neka družba ali kultura dajeta izjeme možnosti za uveljavitev posameznika kot bojevnika, vojaka. Niso pa vsi člani te družbe te možnosti sposobni realizirati, ker so omejeni lahko v svoji fizični moči ali ker so preveč bojazljivi ali premalo okrutni itd.

b) Človek se že takoj po rojstvu sreča z bitko med časovnostjo, ki jo narekuje njegova biološka narava, in časovnostjo, ki jo določata družba in kultura. Otrokov organizem se ravna po bolj naravni časovnosti kot je tista, ki jo zahteva npr. mamin natančno razporejen čas v obilju njenih opravkov in dolžnosti. Otrok se hoče hraniti, ko je lačen. Mamica pa bi ga hotela hraniti prav ob "določenem" času in njena beseda seveda obvelja. Tako se mora otrok oz. njegov organizem privajati na drugačen čas.

Primer takega nasprotja med družbenostjo in biološkostjo človeka je tudi diskrepanca/nesoglasje med družbenim in zasebnim časom. Tak primer izrazite diskrepance je nočno delo, ki je v visoko

razviti družbi za neoviran potek življenja nujno. Nočno delo moti človekov naravni ritem, ki zapoveduje, da človek spi ponoči, dela pa podnevi.

Integriteta etničnega ozemlja je v marsičem bistvenega pomena za ohranjanje etnične identitete. Pa vendar zlom le-te, ki ga povzročajo najrazličnejši dogodki ni vedno konec etnične integritete.

Naloga: a) *Kaj lahko zlomi integriteto etničnega ozemlja?*

b) *Kake so posledice tega zloma?*

c) *Katere so značilne entije, ki živijo (ali so živele) v diaspori (skupnosti)?*

Integriteto etničnega ozemlja lahko zlomi agresivnost s strani neke druge etnije in prisilno odseljevanje pripadnikov prvotne etnije. Zlom lahko povzročijo tudi premiki državnih meja, ki iz matične etnije naroda izločijo obrobne dele in jih izpostavijo nagli asimilaciji.

Posledice tega zloma so lahko usodne. **Etnije**, ki so brez svojega teritorija, lahko počasi izgubljajo pripadnost svoji primarni etnični skupnosti in se asimilirajo z etnično skupnostjo, ki je večinska na ozemlju, kjer pač živijo.

Lahko pa se tudi zgodi, da se etnije ohranijo kljub temu, da nimajo več svojega etničnega ozemlja. Take so etnije v diaspori (v "raztresenosti" živeča verska ali narodnostna skupnost), ki je ohranila v svoji identiteti kot bistveni del spomin na "izgubljeno domovino", lahko pa je diaspora domovino imaginarno in nenatančno ali celo zmotno pripisovala kakemu ozemlju. Etnije v diaspori so Židi, Armenci, Romi itd.. Židi so si sicer izborili domovino v Palestini, kjer pa ne živijo vsi Judje, ob tem pa so Palestinci postali diaspora. Armenci imajo svojo matično "državo" v sklopu bivše SZ, imajo pa tudi izredno živ spomin na domovino na ozemlju današnje Turčije, kjer so doživljali genocid v času prve svetovne vojne. V diaspori živijo tudi Romi, ki pa imajo le bežen spomin na domovino, ki naj bi bila v Indiji.

Teritorialna (ozemeljska) identiteta v etničnosti je torej lahko sublimirana/spremenjena ali nadomeščena s spominom na "izgubljeno domovino", če obstajajo drugi dejavniki, ki posebno, ločeno etničnost ohranjajo tudi v diaspori. Ti dejavniki so lahko religija, poseben način življenja, svoj jezik, endogamnost itd.

Pojem etnije ima eno od središčnih mest v antropološkem študiju. Iz tega pojma je izvedena cela vrsta tako ali drugače "uporabnih pojmov".

Naloga: a) *Določite pojem "etnijska".*

b) *Komentirajte pomen izvedenih izrazov, med njimi vsekakor "etničnost".*

a) Pojem **etnijska** se pogosto zamenjuje s pojmom rasa. Oboje pomeni razlikovanje med ljudmi na ravni tistih značilnosti, ki so nastale zaradi ločenosti razvoja posameznih človeških skupnosti, na katere se je človeštvo razdelilo, potem ko se je razširilo po celi zemeljski obli. Razlika med njima pa je v tem, da etnije praviloma nimajo zasnove v kaki genetski enotnosti populacije. Etnijska je organska skupnost ljudi enake kulture z zavestjo o enaki pripadnosti, poudarjena z vezmi skupnega bivanja. Etnije lahko pripadajo eni rasi, so rasno homogene, ali pa pripadajo več rasam. Pojem etnije vežemo na štiri kontinuitete, znotraj katerih nastaja etnija kot relativno homogena in kompaktna človeška skupnost kot globalna družba. Te kontinuitete so:

- teritorialna ali bivalna kontinuiteta,
- biološko-genetična kontinuiteta - skupno poreklo,
- kulturna kontinuiteta in
- lingvistična ali jezikovna kontinuiteta.

Osnovni kazalci etnij so naslednji:

1. **Jezik** kot temeljni instrument komunikacije vzpostavlja vezi in občutke skupnosti, jih ju združuje ter utrjuje. Etniji je osnovna značilnost torej skupen jezik.
2. **Ozemlje**; skupno bivanje in s tem teritorialna povezanost določata posebne vrste identiteto. Ozemlje determinira celo vrsto etničnih posebnosti v kulturi, načinu življenja, gospodarstva itd.
3. **Gospodarska enotnost in državna organizacija**; gospodarska enotnost utrjuje etničnost.

Etnične in gospodarske skupnosti pogosto sovpadajo. Vendar pa ni vedno tako. Klasična gospodarska skupnost, ki se je uveljavila z razvojem kapitalističnega načina proizvodnje, se ni izoblikovala znotraj razpoznavnih etnij. Izoblikovala se je v okviru države. Če se je neka etnija v procesu nastanka ločenih držav znašla presekana z državnimi mejami, so se že obstoječe gospodarske vezi razrahljale ali celo prekinile. Nasprotno pa so etnije, ki so se znašle znotraj ene države take vezi vzpostavljale in bile prisiljene živeti v isti gospodarski skupnosti.

Državna organizacija kot ključni tip sodobne družbenopolitične in teritorialne organiziranosti človeštva je torej bistvenega pomena za obstoj, afirmacijo ali razkroj in izničenje etnij.

4. **Religija**; religiozni faktor je lahko močno vplival na utrditev etnične zavesti. Tako je bilo vsekakor v nerazvitih družbah. V religiji je bil lahko osnovni dejavnik etničnega oblikovanja, ko so se v njej izražale skoraj vse predstave, bila pa je tudi oblika splošne družbene ideologije.

Skoraj ni religije, ki bi sama od sebe povezovala etnično skupnost za daljši čas. Bistveno pa religiozna zavest prispeva k etnični zavesti.

b) **Etničnost** je izrazita družbeno societalna (družbeno zavezujoča) identiteta etnije, ki je izoblikovan družbeni organizem na določenem ozemlju, sestavljen iz ljudi, ki uveljavljajo številne gospodarske, kulturne, družbene in politične vezi. V etničnosti je bistvena zavezanost tista, ki sloni na skupnosti jezika, pogosto pa tudi na močnih vezeh religije. Poseben dejavnik popolnosti združbe pa so še skupne vrednote in norme. Izrazito zavezujoči dejavniki etničnosti so torej naslednji:

- etnična samozavest,
- jezik,
- ozemlje in
- način življenja.

Etničnost ima različne stopnje. Razlikovati moramo **etnijske** kot:

-**družbene skupine**: Skupina je človeška agregacija, ki je sestavljena na povsem jasnih načelih in je povezana s formalnimi, institucionaliziranimi pravili. V njej veljajo vezi stalnosti in neprekinjene kohezije. Pričujoče so vse značilnosti etničnosti: ozemlje, skupna zgodovina, jezik, zavest itd.;

-**družbene kategorije**: Družbena kategorija je povezana s statusnimi vezmi (pripadništvo določenemu razredu ali sloju). Etnija je kot kategorija razporejena na družbeno-razredni osi in tako ohranja svoje posebnosti. Le-te so pogosto zavarovane z endogamnostjo, religijo, jezikom itd..

Antropologija ima tudi težnjo postati neke vrste sinteza znanja o človeku. Problem sinteze skuša prestopiti skozi, naj temu tako rečemo, dve metodi oz na dva načina.

Naloga: *Določite te metode.*

Osnovna metodološka metoda je **delo na terenu**, s čimer v antropologiji razumemo daljše bivanje v družbi, družbeni skupini ali med ljudmi, ki naj bi bili predmet antropološkega proučevanja. Taka metoda naj bi antropologu omogočila, da se dokoplje do "pogleda od znotraj", do popolnega razumevanja družbe, ki jo proučuje. Ta metoda je nastala v preučevanju predvsem majhnih, izoliranih družb, katerih preučevanja na kakšen drugačen način skorajda ne bi bila mogoča. Potem ko se antropolog seznanil s splošnim ustrojem družbe, ko občuti, da ga je družba "sprejela", pa lahko začne s sistematičnim delom na osnovi zbranega gradiva. Pri tem pa mora upoštevati tudi že razpoložljivo literaturo in teorijo na to temo.

Drugi način preučevanja antropologije pa je v povezavi z drugimi znanstvenimi disciplinami, ki tudi preučujejo človeka (biologijo, sociologijo, politične vede, psihologijo, zgodovino itd.)

Sinteza je v antropologiji potrebna zato, da ne bi prišlo do velike parcializacije, kar je velika nevarnost, saj je človek namreč zelo kompleksno in zapleteno bitje. Sinteza pa je potreba tudi v izobraževalne namene.

Človeka je še posebej zanimala različnost kot drugačnost drugih ljudi. Še zlasti je bilo tako, ko se je človeštvo razpršilo na tako imenovane psevdovrste.

Naloga: a) *Kako bi razložili psevdovrste?*

b) *Kako je človek zmožel reševati izziv, ki ga je predstavljala različnost ali drugačnost drugih ljudi.*

a) Gre za razpršenost, ločenost in deljenost človeške vrste na različne skupine oz. psevdovrste, ki se delijo lahko

- rasno,
- etnično,
- kulturno
- jezikovno
- nacionalno itd.

Človek se je razdelil v psevdovrste, ko se je začel širiti po zemeljski obli in so deli sprva enotne populacije izgubljali stik med seboj. Predstava o psevdovrstah je potisnila v ozadje predstavo o enotni človeški vrsti. Prišlo je celo do vrednotenja različnih podvrst in pripisovanja svoji vrsti nadrejenost, superiornost, drugačnim pa so lahko celo zanikali pripadništvo človeški vrsti.

b) Ko se je človek začel srečevati z različnostjo, drugačnostjo, je to zbudilo v njem nek odpor ali strah. Od tod izvirajo mnogi stereotipi in predsodki do tistih, ki so "drugačni", ki ne temeljijo na znanstvenih dokazovanjih, pač pa na emocionalnosti. Posledica tega so lahko celo sovražnosti in pripisovanja inferiornosti/manjvrednost "drugačnim". To poudarja tudi rasizem, nauk o nadrejenosti ene rase ali psevdovrste nad ostalimi.

Antropologija ima pomembno vlogo v zoperstavljanju rasističnim in podobnim mišljenjem, ko govori, da so tisti, ki niso podobni pripadnikom evropske civilizacije tako v fiziološkem kot tudi v kulturnem smislu, samo drugačni, ne pa tudi inferiorni ali manjvredni. Antropologija poudarja spoštovanje enakosti v različnosti.

Človek je organizem in telo. Pa vendar tako dejstvo nima nobenega nasledka pri človeku kot pri živalih, čeprav gre za enaka dejstva bioloških zakonitosti.

Naloga: a) *Naredite razliko med človeško in živalsko telesnostjo.*

b) *Navedite bistvene determinante človekove telesnosti v luči te razlike.*

a) Človek je organizem in je telo. Telesnost človeka je tako kot telesnost živali celota fizičnih značilnosti in bioloških zakonitosti, vendar pa je človekovo telo nekaj drugačnega zato, ker se človek svoje telesnosti zaveda, jo živi. Telo je pri človeku vir mnogih napetosti. Njegovo občutenje telesa je v mnogočem družbeno in kulturno determinirano. Človek odkriva možnosti in omejitve svojega telesa, čuti njegov odpor, neposlušnost in ranljivost. Človek je ekscentrično bitje in zaradi tega se lahko obnaša, kot da ni istoveten s svojo biološkostjo, kot da ima svoje telo na razpolago. Samega sebe skuša presegati s pripisovanje dodatnih lastnosti svojem bistvu.

b) Ker svojo telesnost živi zavestno, si o njej ustvarja različne predstave. Ker se ne more sprijazniti s svojo ranljivostjo in umrljivostjo, si predstavlja, da s telesno smrtjo ne umre, pač pa da obstaja še neko posmrtno življenje.

Človek svoje telo lahko primerja s telesi drugih ljudi in ga na ta način vrednoti. Pri tem pa upošteva tudi družbene in kulturne norme in vzorce. Zaradi tega lahko svoje telo tudi prenaša, maskira, poudarja tisto, kar je v družbi zaželeno oz. vrednoteno kot lepo, in skriva morebitne pomanjkljivosti.

Človekovo telo ima tako kot vsak živ organizem tudi **potrebe**, ki jih je potrebno zadovoljiti, da se življenje lahko ohranja. Teh potreb pa ne zadovoljuje nagonsko, pač pa predvsem **skozi družbene in kulturne vzorce**. Lahko se jim celo odreka (npr. spolna vzdržnost, post...). Poleg tega si lahko tudi ustvarja dodatne potrebe, umetne potrebe, ki nimajo veze z ohranjanjem življenja organizma, pač pa izhajajo iz človekove družbenosti.

Skozi svoje konstruiranje si je antropologija pridobila izkušnje in "občutljivosti", ki bi jih lahko poimenovali heterologija.

Naloga: a) *Opreделите pojem heterologije.*

b) *Navedite konsekvence heterološkega pogleda.*

a) Heterologija je veda o drugačnem, različnem, tujem. Antropolog naj bi preučeval to drugačnost, tujost, vendar pa ne sme te drugačnosti meriti, ocenjevati v smislu večvrednosti ali manjvrednosti. Antropolog naj bi pojasnil to drugačno "človeškost".

Heterologija je torej preučevanje vsega, kar zadeva emanacijo/razširjanje človeškosti in kar našemu kulturnemu, političnemu, družbenemu in osebnemu izkustvu ni znano ali ni dostopno.

C.L.Strauss: Heterologija je znanje o kulturi, ki jo gledamo od zunaj, pa vendar kot da smo znotraj. Čeprav smo zunaj, se vživimo v kulturo, kot da smo znotraj nje. To delamo z namenom, da izrazito tujost približamo svojemu izkustvu.

Heterologija ni le vedenje o tem, kar je tuje, nenavadno in po logiki različnih etnocentrizmov nesprejemljivo in manjvredno, pač pa je tudi prevajanje te nenavadnosti, tujosti v svojo "navadnost", običajnost. To naj bi bilo posebno humanistično poslanstvo antropologije. Antropologija se priklanja toleranci drugačnega, približuje sprejemanje alternativnega, kritično gleda na dosežke moderne dobe. V preučevanje heterologije sodi:

a) preučevanje primitivnih družb v nasprotju z modernimi družbami;

b) preučevanje modernih družb, ki se od naše družbe razlikujejo (ki imajo sicer isto ekonomsko organizacijo, vendar različno kulturo), torej preučevanje tistih načinov človekovega bivanja, ki so nam v naši kulturi tuji;

c) preučevanje vsega, kar našemu izkustvu ni znano oz. ni dostopno (npr. smrt, spolnost itd.), kamor sodi tudi preučevanje razlik znotraj naše družbe.

b) Konsenkvence heterološkega pogleda so v tem, da na ta način preučevano družbo bolje spoznamo in si jo približamo. Njeno nenavadnost, drugačnost lahko prevajamo na nam razumljivo navadnost. S tem je omogočeno vrednotenje lastne kulturne izkušnje in razbijanje etnocentrizmov (mišljenje o večvrednosti lastne kulture in zavračanje vseh ostalih kultur) in evropocentrizma (mišljenje, da je Evropa center sveta in zato evropska kultura večvredna).

Heterološko preučevanje pa ni možno popolnoma, ker ni nikoli mogoče čisto preseči lastni kulturni obrazec. Raziskovalec ne more biti nikoli popolnoma objektivni, ker nanj vpliva njegova kultura. Gre tudi za problem objekta in subjekta spoznavanja, ki sta ista (človek spoznava in je hkrati tudi spoznavano). Empatija (vživljanje v drugega, lahko tudi vživljanje v drugo kulturo) je vedno subjektivna in ni nikoli popolna.

Življenjska zaporedja ali zaporedja človekovih bioloških stanj so bistvena sestavina vsakega človeškega življenja. Vsak človek mora kot posameznik slediti fazam svojega človeškega cikla. To je njegova biološka usoda.

Naloga: *Komentirajte gornjo ekspozicijo.*

a) Človeško življenje ima določeno zaporedje, ki ga imenujemo **življenjski cikel** in pri tem gre za zaporedja bioloških stanj (od rojstva, prek odraščanja, zrelosti - predvsem sposobnost reprodukcije, do pešanja življenjskih moči, staranja in smrti kot konca življenja). Tisto, kar nas določa in naredi za biološka bitja, so prav biološki cikli.

Življenjski cikel se začne s spočetjem, nastankom novega bitja. O spočetju v mnogih družbah in kulturah še ni povsem vse jasno in pogosto ga povezujejo z mitologijo in religijo. Nosečnost in samo rojstvo pa je že povsem vidno dejstvo, ki ga ni mogoče več prevajati v mitologijo. Z rojstvom se začne življenje, ki je že vidno in s tem očitno.

Življenjski cikel, ki se začne s spočetjem, se nadaljuje z rastjo in odraščanjem. To **človekovo obdobje** lahko delimo na štiri faze:

- dve prednatalni fazi: razvoj pred rojstvom, ki traja 40 tednov, in čas, ko je otrok dojenček (12-16 mesecev);

- dve postnatalni fazi: otroštvo, ki traja nekako do devetega leta starosti, in puberteta, ki je čas, ko naj bi organizem dosegel polno zrelost in postal odrasel človek.

Puberteta je obdobje fizične in psihične transformacije otroka v odraslega človeka. Za puberteto vemo, da obstaja, ne znamo pa povsem natančno opredeliti čas pubertete. Še posebej nastajajo težave zato, ker pri posameznikih biološki in psihološki razvoj ne sovpadata, sploh pa ne sovpada

psihosocialni razvoj.

V **puberteti** človek postane odrasel glede fizičnih in psihičnih lastnosti in postane sposoben za reprodukcijo vrste, kar sta biološki posledici pubertete, ki imata daljnosežne psihosocialne posledice. Hkrati pa nastajajo opazne spolne razlike, vzpostavljen je spolni dimorfizem.

V skoraj vsaki družbi je prehod v zrelost zaznamovan na posebno viden način s prehodnimi obredi. Puberteta je čas, ko se izvajajo rituali iniciacije, kar imenujemo "praznik zrelosti", ko posameznik dobi družbeno priznanje svoje zrelosti, zlasti spolne zrelosti. Obredi iniciacije pa seveda ne sovpadajo nujno z doseganjem kulturne zrelosti.

Za **zrelo dobo življenjskega cikla** štejemo dobo, ko je človek že povsem samostojen in je sposoben prokreacije. Takrat je na višku svojih fizičnih in duševnih moči.

Zadnje obdobje v človekovem življenjskem ciklu je **obdobje starosti**. Pri tem pa je treba ločiti med individualnim občutkom starosti in družbeno in kulturno priznano starostjo. Človek se lahko nikakor ne počuti star, vendar ga glede na njegova leta družba že uvršča med stare ljudi.

Pri človeku pride v procesu staranja do zaznavnih sprememb. Dve vrsti sprememb sta zaznavni: akumulacija in ireverzibilnost. To pomeni, da se težave in problemi kopičijo po eni strani in da proces staranja linijsko pelje h koncu na drugi strani. Staranje v tem smislu se začne že, ko se organizem povsem razvije glede svoje velikosti, oblike in delovanja. Spremembe nastanejo zaradi tega, ker prenehajo delovati žleze, katerih hormoni pospešujejo rast.

Staranje pri človeku ni le biološka zadeva, je tudi psihološka. Zmanjšujejo se mu duševne moči in nastanejo duševne spremembe, kot so demenco (starostna bebovost), zmedenost, depresija kot bolesta otožnost, blodnjavost itd.

Zadnji "dogodek" v človekovem življenju je **smrt**. Ločiti pa je treba med družbeno in biološko smrtjo. Družbena smrt nastopi, ko se človek upokoji in je s tem odrezan od odnosov med ljudmi, ki se spleta v produkcijski sferi življenja. Človek se počuti odrinjen na rob družbe, osamljen in zanemarjen. Družbena smrt nastopi torej mnogo prej kot biološka smrt.

Fizična antropologija, včasih imenovana s posebnimi poudarki tudi kot biološka, razpravlja o človeku kot o naravnem bitju.

Naloga: a) *Orišite pota konstituiranja tiste antropološke specializacije, ki bi se imenovala fizična antropologija.*

b) *Razpravljajte o dilemi, ali je ta specializacija le naravoslovna in v čem je tudi družboslovna veda.*

a) Fizična antropologija, ki razpravlja o človeku kot naravnem bitju, kot delu narave, kot materialnem bitju, se je razvila med prvimi antropološkimi vejami. Nastala je, ko je bilo l. 1859 v Parizu ustanovljeno Antropološko društvo. Utemeljitelj fizične antropologije je bil **Paul Bosca**.

Fizična antropologija je močno povezana z medicino. V začetku je bila nekak poganjek anatomije in se je ukvarjala s poglobljenim preučevanjem človeške anatomije. S tem je fizična antropologija raztegnjena na široko področje človeške biologije in začelo se je govoriti o biološki antropologiji. Nastala je neka nova delitev na fizično in biološko antropologijo in **fizična antropologija** naj bi se sedaj ukvarjala predvsem s paleontologijo (znanost, ki preučuje fosilne ostanke umrlih živali), človekovo evolucijo in prazgodovino ali naravno zgodovino človeka. Fizična antropologija naj bi bila torej preučevanje fizičnih dokazov človeške evolucije - fosilnih ostankov.

Naslednje **teme in naloge fizične in biološke antropologije** naj bi bile:

▣ **antropogeneza:** odkrivanje "sosledja" evlucijskih stadijev človeka;

▣ **človekova ontologija:** individualno človekovo "očlovečenje" od zarodka prek rasti do odraščanja, od spočetja do smrti posameznega človeškega bitja;

▣ **spolni dimorfizem:** moške in ženske telesne posebnosti;

▣ **spolnost;**

▣ **preučevanje različne človeške konstitucije** (skupek telesnih lastnosti) in klasifikacija konstrukcijskih tipov - pomembno za rasno antropologijo.

b) **Fizična antropologija** ni le naravoslovna veda, pač pa se povezuje tudi z družboslovnimi vedami. Preučuje namreč tudi take teme, kjer nastajajo stičišča med družboslovnim in biološkim preučevanje. Taka področja so predvsem:

- paleontologija človeka,
- ekologija človeka in
- etologija človeka (veda o navadah človeka)

Biološka antropologija nima vedno istega in enakega pomena tako pri biologih kot pri družboslovcih.

Nedružboslovno zaverovani fizični antropologi so videli le v svoji stroki edino in "pravo" antropologijo. Isto so mislili tudi tisti, ki so se upirali antropologiji kot sintezi ali mostu med naravoslovjem in družboslovjem. Obstajajo tudi stališča, ki se zavzemajo za to, da biološka antropologija sploh ne spada v antropološki program.

Božo Škerlj je kot "splošno antropologijo" imenoval vedo, ki raziskuje probleme človeške konstitucije in evolucije človeka. Vanjo je vključeval tudi etnobiologijo, ki zajema probleme nastanka ras. V poznejših delih je zapisal, da ima antropologija poseben položaj, ker korenini tako v biološki kakor v družbenih vedah.

Ta specializacija ni le naravoslovna, saj ne more preučevati človeka smo v njegovi biološkosti, ker je človek vedno tudi družbeno in kulturno bitje, kar pa spada na področje družboslovnih znanosti.

Posebna tema o človekovi telesnosti je tudi tista, ki zadeva telesne vonjave. V živalskem svetu so vonjave velikega pomena, v človeški vrsti je ta pomen družbeno urejevan in kulturno določen.

Naloga: *Poskušajte opredeliti v tej luči tisto, kar bi lahko imenovali antropologija vonjav.*

Vonjave imajo velik pomen zlasti med višje razvitimi vrstami, kjer je še posebej izrazit namen vonjav v privabljanju drugega spola. To je lahko temeljni spolni signal. Pri človeku pa se je čut vonja evlucijsko zmanjševal po pomembnosti. Še več. S prehodom v civilizacijo je človek začel preganjati vonjave telesa.

Vse nekako do sredine 18. stol je tudi v Evropi vsakdo dišal naravno, kar bi danes pomenilo, da je smrdel. Tako je bilo s človekom vse do življenja v sodobni civilizaciji. Potem pa so se zadeve počasi začele spreminjati. Teoretiki zdravja so na široko razširili strahove, da so (nevšečne) dišave lahko tudi nevarne zdravju. Zlasti vonjave, ki prihajajo iz kanalizacije, stoječih voda, pokopališč in stranišč. To je veljalo kot del preučevanja kužnih, nalezljivih bolezni. Seveda je bilo to zamenjevanje dveh različnih zadev: kužne bolezni so huda nadloga ne zato, ker se od njih širi neprijeten vonj, marveč zato, ker imajo svoje nevidne povzročitelje med bakterijami, bacili itd.

S preganjanjem (naravnih) vonjav oz. smradu, ki ga je človek povzročil s svojimi odpadki vsake vrste, se je uveljavila higiena. To uveljavljanje pa nam marsikaj pove tudi o družbenih spremembah v Evropi. V higienskih pravilih so bili vidni tudi dejavniki razrednega razslojevanja, ki je bilo prav v 19. stol. v Evropi z nastopom buržoazije izrazito. Vladajoči razredi so zaničevali profano/navadno ljudstvo, sovražili so množice potečih se in slabo napravljenih ljudi in se jih hkrati bali. Uveljavili so učinkovito parolo: ljudstvo smrdi.

Defenzivna zasebnost buržoazije je takoj posegla po vonjavah, ki so dišale in niso smrdele in se je pred gnusom zavarovala s sanitarnimi ukrepi. Nastala je cela vrsta spodobnih navad.

Čim bolj se je človeštvo oddaljevalo od "naravnega" kontakta med spoloma, tem bolj so "spolne vonjave" postale znak spolne razpuščenosti in celo primiskuitete. Še posebej so bile "ženske vonjave" nekaj vulgarnega in tudi to je v marsičem poudarjalo žensko inferiornost. Težke vonjave so začeli vezati za prostitucijo, posebej v Evropi 18. in 19. stol., ko se oblikuje meščanska družba. Buržoazija je uvajala kult ženske, od katere veje diskreten vonj. Razvila se je industrija dišav in postale so cenjene dišave iz orient. Parfumi so bili zelo cenjeni. Z njimi so se ne le preganjale naravne vonjave telesa, z njimi je uveljavljen spet cel splet signalov, zlasti spolnih.

S časom je mogoče manipulirati. Nad časom je mogoče gospodovati. Tovrstne nadzore je moč

razumeti kot del sistema dominacije.

Naloga: *Prikažite povezavo med raznimi oblikami in sistemi dominacije in nadzorom nad časom.*

Oblast nad časom je bistven del družbene oblasti. Čas je v tem smislu "vgrajen" v vsako gospostvo. Še posebej je to vidno v kapitalizmu. Človek postaja "gospodar časa", meri in odmerja ga s kar se da veliko točnostjo. Pa vendar je prav s tem postal suženj časa. Kapitalistični način proizvodnje zahteva natančno merjenje pretoka časa in s tem vdira v naravni ritem pa tudi v ritem človekovega življenja. Spreminja se časovna zavest, ki ni več "nadčasovna", pač pa natančno kvalificirana.

Manipuliranje s časom je lahko splošno/abstraktno in konkretno/zadevajoče vsakodnevno življenje. Verski sistemi še vedno manipulirajo z abstraktnim časom, z večnostjo, z vprašanjem začetka in konca. Večnost postavlja nasproti zemeljski začasnosti. Na ravni konkretnosti pa družbeni sistemi določajo vsakdanji čas.

Čeprav je čas industrijske družbe velika novost v zgodovini človeštva, je še vedno veliko kultur, ki za to novostjo zaostajajo. Naša percepcija časa ni nujno enaka kot v vseh družbah in kulturah. Človek, ki je navajen meriti čas na tradicionalni način po ritmu narave, se težko navadi na čas, ki ga veleva industrijska proizvodnja. Tradicionalno pojmovanje časa je v tej luči kar resna ovira industrijskega razvoja danes nerazvitih držav. Nam se zdi percepcija časa tradicionalnega človeka nekako neorganizirana. Dejansko pa gre za drugačno strukturo manipulacije s časom.

Bolj je družba kompleksno urejena, več mehanizmov in ustanov potrebuje. Med njimi tudi hierarhijo družbenega časa. Družba niti ne more obstajati, če ni hierarhije časa in če njegovi ritmi in kadence/zaporedja niso dosegli primerne stopnje koordinacije. V razredni družbi je koordinacija razredna kategorija in odločilen je čas vladajočega razreda. Vladajoči razred ima kontrolo nad hierarhijo družbenega časa.

Instrument kontrole nad hierarhijo družbenega časa je **koledar**. Oblast nad časom, nadzor časa se pojavlja še posebej v urejanju koledarja. Formalno gledano je koledar le neko časovno štetje oz. so to po tednih in mesecih urejeni dnevi v enem letu. Pa ni le to. Je družbeno organizirano in strogo nadzirano merjenje časa v natančni hierarhiji.

Kronologija časa s pomočjo koledarja, ki je njena osnovna mera, nima dolge zgodovine. Merjenje časa za dolga obdobja sploh nima dolge zgodovine, kajti postalo je možno šele na določeni stopnji gospodarskega in družbenega razvoja. Dejanski prehod na merjenje časa je omogočal šele izum pisave. Takrat so postala možna opazovanja nebesnih teles z zapisovanjem in izdelanimi kalkulacijami teh gibanj.

Kronologija se je v pravem pomenu besede pojavila najprej pri Kaldejcih v Mezopotamiji, ki so zasedli Babilonijo l. 1625 pr.n.š.. Takrat se je utemeljila še astronomija (zvezdoznanstvo), ker se je uveljavilo predvidevanje dolgoročnih pojavov, kot je npr. sončni mrk. Uporaba bazičnih točk med nebesnimi telesi je bilo že oddaljevanje od cikličnih konceptov časa. Leta odhajajo nepovratno, ne bodo se več vrnila, čas pa se kopiči in ne teče. Ta ideja nepovratnega časa je postala pravzaprav bistvena za razvoj znanosti in še posebej je bila izhodiščna v uveljavljanju koncepta zgodovine.

Merjenje časa je v antičnem svetu izražalo tudi njegovo razcepljenost. Tako je bilo še posebej očitno v stari Grčiji (Heladi). Vsak polis je imel svoj koledar. Morda je bilo splošno načelo le v računanju po vladanju kakega pomembnega človeka.

Rimljani so šteli čas od "ustanovitve mesta". To naj bi bilo l. 753 pr.n.š.. Leta so navajali z "ante" ali "post urbem conditima" (pred ustanovitvijo mesta in po njej).

Kršćanstvo je uvedlo štetje pred Kristusovim rojstvom in po njem. Za leta po tem domnevnem rojstvu uporabljajo oznako A.D. (Anno Domini, leto gospodovo). To štetje je danes splošno sprejeto, le namesto pred Kristusovim rojstvom smo začeli pisati pr.n.š.. Za "naše štetje" pa navajamo kar leto brez oznake.

Hebrejci (Judje) štejejo leta od stvaritve sveta. V islamu velja štetje od hedžre ali hidrže (kar v arabščini pomeni izselitev), to pa je pobeg preroka Mohameda, utemeljitelja vere, iz Meke v Medino. To naj bi bilo po našem štetju l. 622.

Leto, kakršno se je uveljavilo v krščanstvu, je prek evropske civilizacije postalo daleč najpomembnejše v sodobnem svetu.

Astronomsko leto ima 365 dni, 5 ur, 48 minut in 46 sekund. Preureditev v civilno leto je stvar odločitve politične oblasti. V naši civilizaciji smo to sprejeli od Rimljanov. V času Julija Cezarja se je namreč civilni ekvinokcij (enakonočje) razlikoval od astronomskega za tri mesece. Cezar je ukinil mesečno leto in popravil civilni koledar po sončnem astronomskem letu. Tako imenovani julijanski koledar se je začel 1. januarja leta 45 pr.n.š.. Ta koledar je "povečal" leto za 11 minut in 4 sekunde, to pa pomeni en dan v 128 letih.

Za ponovno preureditev koledarja je poskrbel papež Gregor XIII (1572 - 1585) z gregorijansko reformo novim gregorijanskim koledarjem. Glavna točka reforme je določala preskok 10 dni in s tem odpravo koledarskega zaostanka (glede na ekvinokcij). To je naredil leta 1582.

Prav ta reforma nam kaže, koliko je koledar politična zadeva in kako ga oblast nadzira. Katoličani so reformo sprejeli. Protestanti, še sveži po uporuh Martina Luthra, pa so jo odločno zavračali. Katoliški vladarji so določali velike kazni za vsakogar, ki ne bi sprejel novega koledarja. Trgovcem so npr. zaplenili blago, listine in pogodbe, napisane po starem julijanskem koledarju. Spori so se postopoma polegli, kot so prenehale verske vojne. V protestantskih državah so gregorijanski koledar sprejeli okoli leta 1700. Pravoslavna cerkev ga je odklonila kot druge "zmote" rimskokatoliške cerkve. Tudi v državah, kjer je bilo pravoslavje državna vera, je nastal problem. Sovjetska zveza je sprejela gregorijanski koledar. Zato tudi glede oktobrske revolucije, ki se je po gregorijanskem koledarju začela v noči od 7. do 8. novembra 1917, štejemo po julijanskem koledarju, da se je začela v noči od 24. na 25. oktober, in ji zato pravimo "oktobrska".

Da je nadzor nad časom oblastniška stvar, nam kaže tudi uravnavanje, kateri dan naj bo začetek leta. Današnji 1. januar kot začetek leta je bil v srednjem veku marsikje krivoverski. Beneška republika je imela začetek novega leta s 1. marcem. To je ukinil Napoleon Bonaparte 1797. Marsikje je bil v veljavi 25. marec, ko je "Marija od svetega duha spočela". V Carigradu je pomenil začetek novega leta 1. september. Sprejeli so ga pravoslavci in pri Rusih je veljal do l.1700. V srednjem veku je bil kot začetek leta najbolj priljubljeno rojstvo Jezusa Kristusa. Ob teh začetkih novega leta je bilo veliko sporov, vsi pa so bili povezani z oblastjo nad časom.

V zvezi z urejanjem časa je imela velik pomen v naši civilizaciji katoliška cerkev. Cerkev je ves razpoložljivi čas uredila v povezavi z bogoslužjem. Ljudi je obveščala o toku časa z zvonovi. Kakršenkoli odpor takemu urejanju časa je bil zatrt. Na praznike se ni smelo delati, cerkev je določala post. To je prikrajševanje pri hrani ob določenih praznikih, ki je bilo v mnogih religijah sredstvo verskega očiščevanja. Cerkev je zlasti zapovedovala postne dneve kot brezmesne dneve. Hkrati so bili to dnevi pokore, to pa je bil močan instrument cerkvenega nadzora nad "grešnimi" ljudmi. Cerkev se je "časovno" mešala celo v spolno življenje. Tako čas sploh nikoli ni bil zaseben čas posameznika, vedno je bil "dodeljevan" kot nekaj, kar pripada bogu, prek božjih predstavnikov na Zemlji, duhovnikov. Tega gospostva se je cerkev le težko odrekala. Liturgični čas je bil ločen od profanega, navadnega časa.

Ta "cerkveni čas" je mogel obstati le, dokler je to ustrezalo počasnemu ritmu življenja fevdalne družbe. Znotraj fevdalne družbe pa se je razvijala kapitalistična. Ta je zahtevala drugačne ritme in merila glede časa. Že obrtništvo se je odcepljalo od naravnega časa. Manufaktura pa je zametek novega časa, ki mu rečemo industrijski. Racionalnost je začela veljati kot splošno pravilo v vsem meritvah in tako tudi v meritvah časa. Zlasti razvoj trgovine je zahteval točne časovne odmere. Čas je na splošno postal mera za delo. Ni več "veličastne počasnosti", ki jo je omogočala kmečka dejavnost s svojo cikličnostjo, kjer ni pravega priganjanja zunaj naravnih ritmov, priganjanje je postalo "dolžnost" države.

Krščanstvo ni edina religija, ki je vladala koledarju. Tako počnejo vse. Zlasti s časom manipulirajo tiste, ki nenehno predvidevajo konec sveta in mu določajo natančen čas.

Posebne pomena v sodobnem svetu pa je v tem pogledu islam. Muslimanski in krščanski način merjenja časa ne sovpadata popolnoma. Krščanski dan štejemo od polnoči do polnoči,

muslimanski pa se začnjenja ob sončnem zahodu, čas pa se meri z dvema 12-urnima obdobjema (od šestih popoldne do šestih zjutraj in od šestih zjutraj do šestih popoldne). Islamski koledar je povsem religiozen, temelji pa samo na luninih spremembah. Uveljavitev čistega lunarnega koledarja ima velike prednosti. Tudi najmanj izobraženemu muslimanu, ki živi nekje v puščavi, omogoča izračunati čas verskih obveznosti (še posebej romanja v Meko in ramadan). Začetek vsakega novega meseca in njegov konec je odvisen od vidnega zaznavanja mlade lune.

Posebna vrsta psevdoetničnosti so kaste.

Naloga: a) *Definirajte kasto.*

b) *Opišite tipične sisteme kast.*

Kasta je ločena, zaprta skupina. Pripadnost kasti določa dedna skupinska identiteta in pomeni tudi pripadnost določeni družbeni plasti, ki se strogo razlikuje od drugih družbenih plasti. Odnos med kastami je vedno hierarhičen in to hierarhijo imenujemo kastni sistem. Kastni sistem je lahko oblika vertikalne etnične stratifikacije.

Kaste so izjemno rigidne/neprikladne skupine. Pripadnost kasti je možna le z rojstvom v njej. V kastah praviloma vlada endogamnost (rasna zaprtost) in tako so njene meje povsem zagotovljene. Odnos do drugih kast je natančno predpisan.

Kastne sisteme lahko delimo na enostavne in zapletene.

1. **Enostavni kastni sistemi** so tam, kjer gre za dejansko etnične kaste, kjer ena skupnost dominira nad drugo. Taki sistemi so praviloma rezultat osvojitvev. Etnija kot razred je poseben tip kastnih odnosov. Med enostavne kastne sisteme, ki jim lahko rečemo tudi etnični kastni sistemi.

2. **Zapletene kastne sisteme** imenujemo tudi klasični kastni sistemi. Poleg sistema kast, ki so si v hierarhičnem odnosu in včasih predstavljajo točno določene poklice in vedno odnos družbene moči, obstajajo še t.i. parije. **Parija** je človek, ki je zunaj kast, in v začetku je bil praviloma suženj višje kaste. Položaj parije je položaj podrejenosti, izobčenja in brezpravnosti. Ljudje zunaj kast so za pripadnike kast "nedotakljivi" in jih lahko onečedijo, zamažejo in zato se je treba bati kakršnegakoli fizičnega dotika z njimi (Indija).

V razpravo o antropogenezi nemalo ljudi še vedno vnaša vnaprejšnja religiozna in ideološka prepričanja in zavezanosti. Napredki v znanosti ne zmorejo vsakogar prepričati o poreklu človeka.

Naloga: a) *Kaj je kreacionizem?*

b) *Kake religiozne (ideološke) zavezanosti izpričuje?*

Kreacionizem je prepričanje o božjem stvarjenju človeka. Je zanikanje evlucijskega nauka, ki pravi, da se je človek postopoma razvil v evlucijski verigi živih vrst. Kreacionisti zagovarjajo biblijski nauk, ki pravi, da je bog najprej ustvaril Adama in Evo in jima velel, naj se plodita in množita ter s svojimi potomci zapolnita obliče Zemlje. S tem naj bi bil človek že od vsega začetka čisto nekaj drugega kot druge žive vrste, z njimi naj ne bi imel nič skupnega. Evlucijski nauk pa ravno nasprotno izpričuje, da je človek tudi biološko bitje in s tem del naravnega sveta in spada med druga živa bitja.

Kreacionizem je sestavni del katoliške religije in tudi mnogih drugih religij. Ta ideja ne more biti znanstveno preverljiva in se med ljudmi lahko ohranja le z religiozno prisilo skozi zastrahovanje in grožnjo z božjo kaznijo. Ker je človeka ustvaril bog, mu tudi on lahko vzame življenje oz. ga po smrti pogubi, kar je kazen za človekove grehe. Krščanska religija uči, naj se zato človek v svojem tostranskem življenju vede bogu po volji, kar mu zagotavlja, da ga bo bog po smrti vzel k sebi in da se mu bo življenje nadaljevalo v onostranstvu.

Družina kot temeljna družbena celica je izjemno pomemben socializator (agens socializacije). Prav zato je treba kljub spremembam, ki jih je deležna, določiti vlogo in pomen družine v socializacijskem/inkulturacijskem procesu.

Naloga: *Storite to.*

Družina je verjetno najstarejša družbena enota z zelo številnimi vlogami in funkcijami in kot taka

je vedno imela številne socializacijske in inkulturacijske naloge. Družina je najpomembnejši dejavnik primarne socializacije, kjer se polagajo temelji človekove osebnosti. Družina je tako še posebej pomemben socializacijski agens, ker se v poznejših socializacijskih obdobjih le še dograjujejo temelji, ki se vzpostavijo v primarni socializaciji. V družini se otrok nauči prvih oblik družbenega in kulturnega vedenja. Družina pred vsemi drugimi socializacijskimi dejavniki vtisne skupinsko identiteto, navaja otroka na dejstvo, da so in da morajo biti v družbi različne vloge.

Proces imitacije kot proces socializacije poteka najbolj intenzivno prav v družini. Otroci najprej imitirajo svoje starše in se na ta način naučijo imitacije vlog, ki pripadajo v določeni kulturi pripadniku po spolu, starosti, družbenemu sloju itd. Vse družbene in kulturne norme se posredujejo skozi družino in v tem smislu lahko družino štejemo za nek mikro družbeni sistem.

Seveda obstajajo razlike v naravi družin ali družinski tipologiji, kar vpliva tudi na obliko in uspeh socializacije v družini. Pomen družinske socializacije je največji v družbah, kjer družina ostaja temeljna družbena celica. Taka je še posebej patriarhalna družba in s tem patriarhalna družina, kjer očetova popolna oblast deluje kot nekakšen vzorec oblasti nasploh.

Družina je temeljni in najpopolnejši dejavnik socializacije predvsem v manj razvitih družbah. V moderni in razviti družbi pa lahko poteka socializacija istočasno kot v družini že zelo zgodaj tudi v drugih agensih socializacije (npr. vrtec). V moderni družbi tako družina že zelo zgodaj izgublja funkcijo primarnega socializatorja. Za to gre iskati vzroke v spreminjanju same družine oz. staršev. "Moderni" starši iščejo tudi nove usmeritve zunaj tradicionalno podedovanih vlog. Lahko se manj zanimajo za otroke in bolj za kariero, ki je pomembno v modernem potrošniškem načinu življenja. Če gremo v skrajnosti, otroci niso več ponos in nekakšno socialno zavarovanje za starost staršev, kot je to bilo v tradicionalni družbi, pač pa so tudi breme in ni malo zakoncev, ki otroke vse bolj uvrščajo med nepotrebno in odvečno razkošje.

Družina ima kot socializator med drugim tudi vlogo oblikovalca in utemeljitelja odnosa do oblasti oz. avtoritete. Družina je vir predstav, kako naj bi bila družbena sfera sploh organizirana. Če je družina avtoritarna in v njej gospoduje strogi oče, ki ima nepreklicno oblast, se bodo otroci naučili pokornosti, ubogljivosti in pričakovati gre, da bodo tudi pozneje pasivno sprejemali odločitve vsake oblasti in mirno sprejemali vsakršno hierarhijo.

V razpravi o antropogenezi nam zelo pomaga, če izločimo nekaj bistvenih bioloških sprememb, ki so postale osnova in izhodišče človeškosti. Gre za izrazite človeške evolucijske/biološke posebnosti.

Naloga: a) Katere izrazite posebnosti bi kazalo posebej izpostaviti.

b) Katere konsenkvence bi lahko iz njih deducirali?

a) - Specifična telesna konstrukcija: Človek hodi po dveh nogah in roke lahko uporablja v različne namene, predvsem pa so organ za delo (bipedalizem)

- Človek ima spremenjene funkcije čutov. Najpomembnejši je vid, medtem ko je voh, ki je pri sesalcih najosnovnejši čut, oslabel. Oči so postale še posebej pomembne, ko so pridobile rumeno pego, ki omogoča zaznavanje barv. Vzporedno s tem so se tudi možgani preoblikovali za zaznavanje svetlobnih dražljajev.

- Pri človeku je napredoval čut tipa. Razvil je sposobnost zaznavanja dotika, pritiska s čutnicami v koži. Še posebno so postali občutljivi prsti. Tudi tu je razvoj spremljala korelativna kontrola v možganih.

- Biološka posebnost človeka je tudi v njegovem podaljšanju otroštva, nezrelosti mladiča. Človek se tako rekoč rodi kot nedonošenček in ob rojstvu nikakor ni sposoben skrbeti zase. Tega ni sposoben tudi še mnogo let po rojstvu.

- Pri človeku je tudi spremenjena spolnost, ki je tu dobila nove oblike in namembnost. Spolnost ne služi le nadaljevanju vrste, pač pa ima še mnoge druge namene. Prav tako spolnost ni vezana na določen čas, kot je to ovulacija, kar je pri živalskih samicah relativno kratek čas, ko so voljne, željne in pripravljene pariti se. Le v tem obdobju je samica sposobna zanositi.

- Posebnost človeka je tudi velika razvitost možgan, kar se kaže že v sami velikosti možgan. Pri

človeku so možgani največji in najbolj razvejani. To je tudi temeljna razlaga kulturne evolucije človeka. Možgani so poleg boljše koordinacije človekovih udov in čutov omogočili tudi govor, ki je spet lastnosti, ki je značilna samo za človeka.

- Za človeka je značilna tudi zmanjšana plodnost, imajo navadno manj potomcev kot druga živa bitja oz. živali. Je pa pri človeku možno vzgajati več otrok paralelno, kar za opice ni možno. Za opice je namreč značilno, da imajo naslednjega potomca šele, ko prvi odraste.

- Pri človeku so zaradi pokončne drže premaknjeni spolni organi v sprednji del telesa in tako tudi izrazito vidni. To omogoča tudi posilstvo. Poleg tega imajo živali in primati več seskov, medtem ko ima človek le dva.

- Zobje so pri človeku relativno maloštevilni, najmanj jih ima od vseh drugih živali. Poleg tega so tudi zelo raznoliki, kar omogoča, da jedo različne vrste hrane.

Kot posledica teh bioloških posebnosti (zlasti psihofizičnih funkcij, razvoja možgan) se pojavi sposobnost avtorefleksije ali samozavedanja. Zaradi tega je človek postal najuspešnejša živa vrsta in si je lahko podredil druge žive vrste in naravo. Pri podrejanju naravne gre danes že v take skrajnosti, da jo uničuje in s tem uničuje tudi samega sebe.

Šola je znotraj vzgojno-izobraževalnega in ideološko-doktrinarnega aparata, ki ga razvija država, najbolj značilen in izrazit del aparata.

Naloga: a) Ločite pojem izobraževanja in pojem šolanja.

b) Izpostavite temeljne značilnosti "šolske" socializacije/inkulturacije.

Šolanje je ožji pojem od izobraževanja. Šolanje se uveljavlja predvsem v družbah, kjer je šola institucionalizirana. Moderna družbe izobražuje z mnogimi socializacijskimi agenci, med katerimi pa ima šola in šolanje središčne mesto.

Šola nima le izobraževalne vloge, pač pa je pomembna tudi v utrditvi dodatnega učinka v smeri socialnega ločevanja in družbene diferenciacije.

Šola je osrednja in tudi "boleča" točka socializacije v moderni družbi. Na eni strani je šola tisti socializator, ki ga vsaka država ali konkreten politični sistem najlažje nadzira in usmerja ter ji tudi zagotavlja obstoj in stabilnost. Na drugi strani pa je prav šola skupaj s pravico do izobrazbe bistveno spreminjala sisteme.

Funkcija šole ni v vseh državah enaka, različna je glede na družbenoekonomsko razvitost. Njena socializacijska naravnost je odvisna od konkretnega političnega sistema. Družbe pa se ločijo tudi glede tega, kako vrednotijo izobrazbo, izobraževanje in tako tudi šolo in šolanje. Psihosocialne pobude izobraževanja kot del splošno sprejetih in uveljavljenih vrednostnih sistemov so v različnih družbah močno različne. Kjer se izobrazbi pripisuje večjo prednost, bodo s tem lahko ljudi učinkovito navdušili za šolanje in šola bo postala učinkovitejši socializator.

Vloga šole je trojna:

- posredovanje znanja,
- uveljavljanje načina življenja in
- utemeljevanje družbenih in političnih odnosov.

Prvi vidik - **posredovanje znanja** je najbolj razpoznaven in najbolj vidno zaznamovan. Je vsekakor tudi striktno nadzorovan skozi učne načrte in učni programe. Ni pa nikoli mogoče predvideti možnega uhajanja iz teh okvirov, ki jih praviloma predpisuje država.

Drugi vidik - **uveljavljanje načina življenja** je manj razviden, a nič manj pomemben. Z vstopom v šolanje organizirano vstopamo tudi v okvire pravil, norm, skratka v sistem vedenja, ki je urejen z družbenimi predpisi.

Tretji vidik - **utemeljevanje družbenih in političnih odnosov** se veže na dejstvo, da je šola vedno tudi že mikro družbeni in politični sistem. V njej se uveljavljajo ne le medčloveški odnosi, marveč posredujejo temeljna načela politične organiziranosti širše družbe. Šola lahko tako poudari hierarhičnost, avtoriteto, demokratičnost, dikatorstvo itd.

Šolo lahko štejemo med temelje oblikovalce strukture osebnost.

V šolski sistem vstavljamo nemalo pričakovanj, ki se nanašajo na tiste vloge, ki naj bi jih imela šola poleg posredovanja znanja, ki naj bi neko populacijo usposobilo za zahtevnejše vloge v proizvodnji in družbenem življenju. S podaljševanjem priprave za delo, kar je zahteval industrijski način dela, se šolanje podaljšuje. V kapitalizmu je postala šola izobraževanje za delo. Temeljna naloga šole je razvijati tiste lastnosti, ki so z vidika produkcijskega sistema nujne in želene, ter zavirati tiste oblike vedenja, ki bi produkcijski sistem utegnile ogroziti.

Moderna država je poleg takih dolžnosti šoli dodala še mnoge dodatne. Šola naj bi tudi izoblikovala primerne državljana. Poleg tega naj bi bila s šolo dosežena nivelizacija/izenačevanje raznorodne in raznotere populacije v okviru ene države, premostil naj bi se prepad med kulturami, religijami, etnijami in drugačnimi skupinskimi identitetami. Šola naj bi utemeljila enotno kulturo in s tem enotno nacionalno zavest.

Pomembna vloga šole je tudi njena razločevalna funkcija. Šola deluje selektivno na dva načina:

- utrjuje že ločeno socialno poreklo in potrdi različnost startnih razlik med posamezniki in zlasti dejstvo njihovega socialnega porekla;

- vzpostavi nove kriterije ločevanja, ki so lahko predvsem meritokratski: v šolah se namreč uvaja tekmovalni sistem, izločajo se najboljši in v tem smislu ima v šoli vsakdo možnost postati neenak.

Šola ima torej kontrastno vlogo. Pomaga v utrjevanju in ohranjanju podedovanih socialnih pozicij ter odpira kanale socialne mobilnosti in promocije za najsposobnejše.

Ko preučujemo antropogenezo, se nam kaže kot izjemno koristna razprava o razvojnih tendencah, ki se kažejo pri primatih in vodijo k specifičnostim človeške vrste.

Naloga: a) *Naštejte te tendence.*

b) *Komentirajte najpomembnejše.*

- Primati imajo pet prstov in palec je posebno razvit med njimi ter ima poseben položaj nasproti ostalim prstom. Pri človeku pa se je to spremenilo na nogi, kjer palec nima več popolne opozicijske vloge. Pri primatih so prsti relativno dolgi v primerjavi z višino človeka, kar omogoča dobro oprijemanje in življenje na drevesih. Tudi to se je pri človeku predrugačilo in prsti na roki imajo posebno vlogo.

- Primati imajo več seskov na prsni in na trebuhu, kar za človeka ni značilno.

- Pri primatih so oči pomaknjene v srednji del glave, kar omogoča stereoskopični vid (gledanje naokoli, pregledovanje) in večdimenzionalno opazovanje, zaznavanje barve, prostorski vtis gledanega, oceno reliefa in daljave. Je pa oslavljen čut vonja in izgubljene so taktilne dlačice. Pri človeku se je stereoskopični vid še izpopolnjeval, saj so človekovi predniki začeli živeti na odprtem prostoru in ne več na drevesih.

- Zobje so pri primatih relativno maloštevilni in najmanj jih ima prav človek. Poleg tega so tudi zelo raznoliki (sekalci, podočniki, ličniki, kočniki), kar omogoča, da jedo meso in rastline.

- Prav posebni so možgani. Značilno je razmerje med težo možganov in telesno težo, ki je pri primatih manjše kot pri drugih, še posebej majhno pa je pri človeku, kar pomeni, da ima izmed vseh živih vrst človek najtežje in največje možgane.

- Za primata je značilna zmanjšana plodnost v primerjavi z drugimi sesalci. Za opice je značilno, da imajo lahko naslednjega potomca šele, ko prvi odraste. Pri človeku pa se je to modificiralo. Možno je paralelno odraščanje več otrok, ki se rojevajo v krajših presledkih. Morda je prav v tem razloga uspešnosti človeške vrste, ki se je kot najštevilnejša vrsta razširila med najbolj razvitimi živalmi, primati.

- Človek se od primatov loči po tem, da hodi izključno po dveh nogah in da so se roke preoblikovale v organ dela (bipedalizem)

- Človek ima v primerjavi s primati krajši gobec, kar vodi tako k sploščenosti človekovega obraza kot tudi k zmanjšanju sposobnosti voaha.

- Za človeka je značilno podaljšanje življenjskih ciklov, zlasti podaljšano otroštvo, in sploh daljše življenje.

Človek biva v prostoru in prostor določa bistvene pogoje tega bivanja. Vsako bitje in tako tudi človek je tudi s fizično mejo svojega telesa ločen od "zunanjega prostora".

Naloga: a) *Kako bi, izhajajoč iz omenjenih dejstev, izvedli problem perceptualnega okolja?*

b) *Ali je razlike med okoljem, kot objektivno danim dejstvom, in načinom človekovega dojetja tega istega okolja?*

a) Vsako bitje je s fizično mejo svojega telesa ločeno od "zunanjega" prostora. Povsem je razvidno, kje se telo začne in kje se neha. V tem smislu telo zavzema prostor in hkrati ustvarja predstave o prostoru, ki ga obkroža. Tem predstavam lahko rečemo perceptualno okolje.

Človek si je ustvaril različne predstave o prostoru, saj mu prostor ni le bivanjska kategorija, pač pa postane zaradi človekove aktivne prilagoditve preurejen. Med človekom in tako preurejenim prostorom je nastalo veliko različnih percepcij (pozornih, osredotočenih dojetij).

b) Obstaja razlika ali celo distanca med okoljem, prostorom kot objektivno danim dejstvom in procesi človekovega zaznavanja in dojetja te danosti. Prostor se nam kaže le v mejah naše perceptivne možnosti, ki jo določajo človekova čutila.

Poleg tega pa percepcija prostora ni le individualna zadeva. Naše predstave o okolju so odvisne od družbenih in kulturnih in tako ljudje iste stvari v prostoru kaj različno vidijo, čeprav razpolagajo z enakimi čutili. Okolje, prostor, ki obdaja naše telo, vidimo na dokaj različne načine; predstave o prostoru so namreč del kulture, ni nujno, da je tisto, kar vidimo in zaznavamo, identično z objektivnim.

Stvarnost namreč ni podana človeški zavesti enostavno in objektivno. Je družbeno konstruirana. In to se kaže zlasti v percepciji prostora. Vsaka družba prek ideologije, verskih predstav in najrazličnejših oblikovalcev družbene in kulturne zavesti ustvari neko posebno predstavo o prostoru.

Med antropološkimi specializacijami je ekonomska antropologija pomembna razsežnost antropološke celote in socialni antropologiji v marsičem lahko nudi teoretičen temelj, če gre seveda za **marksistično zasnovano antropologijo.**

Naloga: *Opreделите področje ekonomske antropologije in njene najpomembnejše dosežke.*

Ekonomska antropologija se je najprej razvila na področju manj razvitih ali primitivnih družb. Za antropologijo je pomembna kot osnova razumevanja človeka kot "homo economus" ali "homo faber" (gospodarski človek ali človek - delavec), kar je zelo pomembno za razumevanje človeka v celoti.

Za marksistično zasnovano antropologijo je bilo izredno važno ugotoviti in obrazložiti prav preko ekonomske antropologije, kako je biološka prilagoditev človeku okolja, ki je bila najprej pasivna prilagoditev, prilagoditev brez sodelovanja zavesti, volje in prave ljudske akcije, postala aktivna prilagoditev. Na to vprašanje odgovarja na naslednji način: prilagoditev je postala "ljudska" s pomočjo človekovega dela. Človek se z delom prilagaja okolju in hkrati okolje prilagaja svojim željam. Človek kot biološko bitje je postalo ljudsko bitje prav z delom. S tem njegova biološkost ni izginila, pač pa se je preoblikovala.

Ekonomska antropologija je največ dosegla v preciziranju karakterja in pomena t.im. azijskega načina proizvodnje, kjer je vaški srenji gospodarska osnova kolektivna proizvodjalna dejavnost. Ta aktivnost pa je kombinirana z "višjo enotnostjo", ki je vzpostavljena in vzdrževana z močno in izredno centralizirano državno utrdbo. Država, avtoritarna in despotska je sposobna prisiliti množice na velika javna dela. Gre torej za nekakšno obliko "kolektivnega suženjstva".

Preučevanje ekonomske antropologije se je potem razširilo tudi na preučevanje afriškega načina proizvodnje, kjer je natančno opredelila srenjske (komunitarne) družinske strukture v tim. "gospodarstvu samozadostnosti" (avtosubidarne ekonomije). Opozorila je na to, da je tudi v takih srenjah včasih organizacija proizvodnje zelo kompleksna. Te družbe pa se od evropskih predkapitalističnih družb razlikujejo po tem, da v glavnem ne poznajo zasebnega prisvajanja zemlje. Gre torej za način proizvodnje, ki ga ni mogoče uvrstit v kateregakoli od razvojnih faz ali

družbeno ekonomskih formacij, preko katerih je tekel evropski razvoj (sužnjelastniški red, fevdalizem, kapitalizem).

Ekonomska antropologija je torej iskala druge načine proizvodnje, ki jih ni mogoče primerjati s temi družbeno ekonomskimi formacijami.

Pojem rase je pravzaprav dokaj nenatančna in pogosto difuzna kategorija, ki naj bi določila razlikovanje med človeškimi skupinami. Vendar se pojem ohranja in ima za antropologija določeno vrednost.

Naloga: a) Navedite pomisleke glede preciznosti pojma rase.

b) Opredelite kljub temu antropološki pomen rasnih razlik.

a) -Med ljudmi je veliko fizični razlik. Več razlik kot upoštevamo pri klasifikaciji ras, več ras lahko klasificiramo. Vendar pa tudi taka pomnožena klasifikacija ne more obseči vseh razlik, posebnosti in skupnih lastnosti človeških populacij.

-Polimorfnost/mnogovrstnost človeške vrste je taka, da skorajda ni mogoče najti posameznika, ki bi bil tipičen za kako raso, ki bi imel vse lastnosti, ki naj bi bile značilne za to raso.

-Določene človeške populacije je zelo težko klasificirati. Taki sta npr. bela in črna rasa, med katerima je toliko "vmesnosti", da ostanejo številne populacije zunaj te poenostavljene klasifikacije.

b) V antropologiji ni mogoče iti mimo tega vprašanja, saj so rasni odnosi, rasni problemi in družbena in politična vprašanja vezana za rasne razlike zelo močno vgrajena v družbeno-politično obnašanje sodobnega človeka.

Vendar pa **rasna klasifikacija** ne more in ne sme biti kak znanstveni cilj. Smiselno je le, da jo upoštevamo kot analitično orodje, s katerim, kot z mnogimi drugimi, ugotavljamo določene razlike med ljudmi. Preučevanje ras je lahko le instrument v analizi človekove genetične zgodovine. Do ras je namreč prišlo zaradi **naravne selekcije** (variacije, ki so bile uskladitvene narave), mutacij (spremembe v genih, ki imajo trajnejše posledice, med njimi so zlasti pomembne tiste, ki so "koristne" v smislu boljše adaptacije) in hibridizacije (križanja med različnimi populacijami).

Antropologija pozna mnoge specializacije. Med njimi ekonomsko in ekološko antropologijo.

Naloga: Orišite področje ekonomske in ekološke antropologije.

Ekonomska antropologija pod ekonomijo razume človeške dejavnosti in družbene odnose, ki se nanašajo na proizvodnjo in distribucijo dobrin in storitev. Ne obstaja popolno soglasje, kaj naj bi bil predmet ekonomske antropologije. Le-ta se dotika ekonomije kot znanosti, se z njo prepleta, hkrati pa ima ambicije vsaj "popisati" ekonomske sisteme, v katerih je človek živel ali živi. Tako naj bi opredelila osnovne ekonomsko-socialne in ekonomsko-kulturne tipe, jih klasificirala in primerjala.

Jean Poirier predlaga dve vrsti **preučevanja ekonomske antropologije**, ki naj bi bili hkrati različni in komplementarni:

-preučevanje ekonomske proizvodnje, načina menjave in tehničnega napredka;

-preučevanje ekonomske misli (tistih "ekonomskih doktrin", ki niso eksplicitno formulirane, torej raziskovanje načinov gospodarskega vedenja).

Ekonomska antropologija se je razvila predvsem na področju preučevanja manj razvitih ekonomij. Tipologija tradicionalnih in predkapitalističnih sistemov je naslednja:

-Najbolj nerazvita zvrst je "gospodarstvo grabeža" ali prisvajalno gospodarstvo. Človek je še močno pasivno prilagojen okolju, viri energije so skromni (le človeške mišice in moč udomačenih živali). Gre za golo preživetje in živi se iz dneva v dan, ni akumulacije.

-Naslednja bi bila arhaična "komunitarna" ekonomija. Ima dve modaliteti: prva bi se nanašala na ekstenzivno gospodarstvo nomadskih ljudstev, druga na sedentarnost poljedelcev. Druga modaliteta že lahko zajema intenzivno izrabo okolja v ugodnih geografskih in klimatskih razmerah. Razvijejo se donosne "kulture" riža, ki potrebujejo množico delavcev. Tako se naselbine zgostijo in prebivalstvo ob stalnem viru hrane naglo raste. Družba pa postane močno hierarhizirana

in razvije se despotska država, ki skrbi zlasti za namakalne sisteme.

-Tretji tip bi sodil v fevdalno dobo srednjeveške Evrope ali pa podobne japonske fevdalne ureditve. Zemljiški posestnik, fevdalec je velik gospodar in gospod. Dela podrejena množica kmetov, tlačanov. Zemljiški gospodar razpolaga s presežkom proizvoda, ki pa ga praviloma ne nalaga v razširjeno proizvodnjo.

Ekološka antropologija skuša obrazložiti človekovo specifično usklajevanje z naravnim okoljem. Človek se najprej prilagaja naravi (pasivna prilagoditev), potem pa tudi naravo prilagaja svoji vrsti (aktivna prilagoditev). Pri tej prilagoditvi narave gre celo v take skrajnosti, da naravo uničuje in s tem uničuje samega sebe.

Nemalo je teorij o nastanku jezika. Glogotonična vprašanja, ki zadevajo izvor jezika, pa so vztrajno burila človeško domišljijo. Zato je prav to področje tudi izjemno napolnjeno z mitologijo.

Naloga: a) *Ali so glogotonična vprašanja v antropologiji povsem sprejemljiva?*

b) *Kake bi mogle biti znanstvene teorije o izvoru jezika?*

Mitologija o jeziku je silno bogata. Zgodovina raziskovanja izvorov jezika je polna ugibanj in teoretičnih umovanj. Jezikoznanstvo pa se je preveč dolgo vrtelo okoli iskanja "prvotnega jezika". S tem ni bilo le v kontrastu s tem, da ljudje govorijo različne jezike, spravljal je tudi problem nastanka jezika na stranski tir, saj je predpostavljalo, da je obstajal nekakšen "prajezič". O tem, kakšen je bil in kateri je bil, znanstveno ni bilo mogoče razpravljati.

Najboljše rezultate v rešitvi **glogotoničnih vprašanj** (vprašanj o izvoru jezika) bo ponudila tista pot, ki bo utrta skozi celotno antropogenezo. V tej smeri gredo tudi znanstvene teorije o izvoru jezika. Zlasti velikega pomena je raziskovanje možganskih struktur, ki omogočajo jezikovne sposobnosti, in sklepanja o prireditvi govornih organov govorjenju. Potemtakem je pri nastanku jezika šlo za **proces prilagoditve** celotnega nevrofiziološkega ustroja človeka in vse to je tesno naslonjeno na rezultate človekove samostvaritve (avtokreacije) z delom. To teorijo imenujemo **evolucija kompleksnih prilagoditev**: pokončna drža je osvobodila roke za delo, v možganih se je začela ekspanzija, funkcionalno so se izpopolnjevali glasotvorni organi. Vse to pa se je odvijalo v okviru vse večjih družbenih potreb, v katerih je jezik postajal dejavnik kulture.

Ko jezik povezujemo z antropogenoezo, je možno razdeliti nastanek jezika na dve vrsti medsebojno povezanih dejavnikov. Prva sledi impulzom, ki so utemeljevali jezikovne prvine, druga pa je razširitev na razvoj teh impulzov v tesni prepletenosti s celotno, zlasti kulturno evolucijo človeka. Prvi impulzi so morda bili skupni vsem višje razvitim primatom. Le v človeški vrsti pa so se razvili, izpopolnili in sicer vzporedno z družbenih in kulturnim razvojem. Kot jezik so bili instrument in rezultat tega razvoja.

Ne moremo si zamisliti človeka brez jezika, ker človek brez jezika ni človek. Ne vemo pa, kako naj določimo, kdaj je nastopila revolucionarna sprememba iz nejezika v jezik.

V zvezi s tem imamo nekaj približnih podatkov, ki nastajajo vzporedno z rekonstrukcijo verige človekovih prednikov. Orodja daljnega paleolitika že sugerirajo, da je obstajala neka sposobnost jezika. Vse, kar je doseženo v 40.000 letih človekove predzgodovine, je verjetno sprožil jezik in se v tem procesu kulturnega razvoja tudi sam razvija. Ni si mogoče sploh zamišljati tega napredka, če bi bil človek nem. Prav verbalna komunikacija je vodila k siloviti ekspanziji vrste homo sapiens. Pred omenjenimi 40.000 leti je prišlo do izjemne pospešitve v razvoju človeške vrste in to je mogoče vezati za sposobnost govora in moč jezika.

Čeprav je bilo nastajanje jezika postopen proces, je takrat, ko je človek začel razpolagati z izjemnim dosežkom - jezikom - pridobil velike prednosti v pospeševanju lastnega razvoja. Vse, kar je peljalo h komuniciranju z jezikom, se je takoj obrestovalo v človekovi boljši prilagoditvi naravi, ker je ta sposobnost izjemno krepila njegove delovne zmožnosti.

Domnevamo, da je jezik pripeljan do neke izpopolnitve, ko je boljše komuniciranje postalo nujno

za obstanek človeške vrste. Verjetno je, da vrsta ni mogla več obstati brez dela in za to je bil potreben jezik. Ko pa se je sposobnost jezika izpopolnila, je bilo to ne le zagotovilo obstanka vrste, marveč je postalo izhodišče za dokaj nagle izpopolnitve v skupinskem življenju, na kar je bila človeška vrsta tudi vedno bolj prisiljena. Jezik je postal nepogrešljiv in njegova izdelanost je lahko odločala o uspehu v tekmovanju med človeškimi skupnostmi. Tako je torej jezik tudi dejavnik selekcije. "Boljši jezik" je pomenil zmago tiste skupnosti, ki ga je imela, nad takimi, ki ga še niso imele.

Ena od še vedno veljavnih in upoštevanja vrednih hipotez o nastanku jezika je tista, ki jo je predložil **Charles Darwin**. Domneval je, da je jezik v svojem izvoru ustna pantomima, s katero je človek nekako silil govorne organe k udeležbi, ko je delal. Ti naj bi nekako spremljali ali oponašali gibe rok. To hipotezo je mogoče tudi potrditi z raziskovanjem glasovnih vedenj šimpanzov in drugih višje razvitih primatov.

Ljudje, ki so to postajali, so verjetno res izražali z gibi ustnic in mimiko govornih organov nekakšno posnemanje delovnih gibov. Tako so lahko tudi imenovali in določali delovne operacije. Tej pantomimi pa je sledilo tvorjenje glasov. Prvi glasovi so se morda razvili iz sesalnih gibov ustnic, jezika in žrela. Tako so se govorni organi postopoma prirejali za govorjenje.

Glede na to, da je v vsakem jeziku veliko paralingvističnih ali ekstraverbalnih elementov, če gre za naraven govorjeni jezik, so nekatere hipoteze o nastanku jezika izhajale iz možnosti, da ima jezik neki izvir v gestah. Ker je specifičnost jezika v njegovi zvočnosti, se je insistiralo še posebej na vokalni gesti, ki je značilna za primata. Vokalizacija najavlja nevarnost, določa ozemlje, jezo in borbo, dvorjenje in snubljenje itd.

Če sprejmemo domnevo o "vokalni gesti", smo zakoračili v teorijo, da se je jezik utegnil razviti iz prejšnjega sistema klicev. To tezo je nekako predložil že **Demokrit**. Njegova je teza, da je človeški govor nastal iz določenih glasov, ki so izraz čustvene razgibanosti oz. vznemirjenosti. V sodobni znanosti je to teorijo podprla primatologija v tistem delu, s katerim preučuje sistem klicev, preprostih vzklikov pri človekovem najbližjem sorodstvu, pri gibonih in velikih opicah. Opice namreč neprestano kričijo in se na ta način odzivajo okolju ter izražajo biološke impulze. Seveda pa je število njihovih možnih glasov majhno in njih variranje omejeno. To je zaprt sistem glasovne proizvodnje in statičen sistem komuniciranja, kar pa je v popolnem nasprotju s človeškim jezikom, ki je odprt sistem in je postal silno dinamičen in produktiven.

Najtežje je odgovoriti na vprašanje, kako je prišlo do tega kakovostnega prehoda iz sistema klicev v kombinacijo zvokov. Odgovor si olajšamo, če si pomagamo tako, da razpravo obrnemo k poudarjanju konteksta, kar pomeni zveze in povezave izgovorjenega zvoka z elementi, ki temu zvoku dajejo neko specifično zvočno podobo in se hkrati naslanjajo na okoliščine, v katerih so proizvedeni zvoki. Kontekst je bistvenega pomena v naravnem jeziku. Beseda v svojem pomenu vsaj delno, če že ne popolnoma, sloni na številnih elementih jezikovnega ali nejezikovnega povezovanja. Šele to ji določa pomen. Kontekstualiziranje je namreč zveza besednega izkaza z neko situacijo, v kateri je izkaz izrečen in šele ta situacija daje povedi ne le dodatni, marveč prav pogosto bistveni smisel. Način izgovorjave, poudarki, tempo, čustveni naboj in različne možne modulacije glasu so praviloma preciziranje sporočilne vrednosti in namena povedanega. To so ekstraverbalne ali paralingvistične komponente komunikacije. Nema lokrat je končni pomen besede sploh v celoti določen z njenimi konteksti: kolikor je kontekstov, toliko utegne imeti istih pomenov.

Teorija klicev in njej pomagajoča teorija konteksta ne moreta razložiti vsega, kar zadeva nastajanje jezika. Pomagamo si lahko tudi s teorijo, ki dokazuje, da je začetni sklad besed nastajal kot imitacija, posnemanje glasov, ki jih je človek slišal iz narave. Razpoznavanje glasov narave je bilo za človeka življenjskega pomena. Tej teoriji pravimo **onomatopejska**. Sloni na domnevi, da je človek dajal stvarim in pojavom imena in nazive v skladu z zvokom ali glasom, ki so ga te stvari in pojavi oddajali. Tako naj bi bile prve besede, ki so dobile pomen, nekakšen odmev glasov in zvokov iz narave, kakor jih je pač slišal.

V podporo onomatopejski teoriji so dejstva, da onomatopejske besede obstajajo v vseh jezikih. Imamo jih za posnemanje človekovega smeha in joka, njegovega dihanja, kašljanja, smrčanja, hranjenja (cmokanje, mlaskanje) itd. Številne besede poskušajo posnemati najznačilnejšo enoto živalskega oglašanja in iz tega so pogosto izpeljani celo nazivi za živali (npr. kukavica). Nemalo je onomatopejskih besed, ki temeljijo na zvokih naprav in drugih slušnih vtisov iz delovanja orodij ali celo orožij.

Tej teoriji pa so se pogosto posmehovali zaradi mnogih zapletov, ki omejujejo obrazložitveno moč teorije imitacije. Jezikovni znaki imajo namreč abstrakten, notranje usklajen in medsebojno povezan pomen, kar pa sploh ni v neposredni povezavi s fizičnimi ali kakimi drugimi lastnostmi predmetov ali naravnih pojavov. Poleg tega ljudje različno slišijo naravne glasove in oglašanje živali, o čemer nam pričajo tudi obstoječe onomatopejske besede v različnih jezikih.

Ko si skušamo pomagati z različnimi teorijami o nastanku jezika, moramo vztrajno paziti, da jih ne jemljemo v njihovi enostranskosti. Take teorije so predvsem neka pomoč v razumevanju težkih problemov glotogonije, so pomožne teorije, ki pa ne smejo postati vodilne in glavne.

Naslednja teorija o nastanku jezika skuša vnesti v razpravo razlike, ki so zaradi različne vloge v prokreaciji dodeljene spoloma. Večje zasluge za nastanek jezika naj bi imela ženska. V času dozorevanja in hkrati popolne otrokove odvisnosti od matere otrok žlobudra. Prvotna funkcija tega žlobudranja morda ni bila komunikacija, sporočanje, odzivanje in podobno, je pa lahko komunikacija postala postopoma. To je pač nekakšna vrsta stika in zveze z materjo. Mati je odgovarjala ponavljajoč otroško žlobudranje v ljubeznivi imitaciji. Ob tem pa je dajala otroškim glasovom pomen. Taka konverzacija naj bi bila neki prototip jezika, tako nastala vokalizacija pa naj bi se ustalila v besedah in postopoma dopolnjevala sporazumevanje z gestami.

Takim teorijam naj bi bile pomoč raziskave, ki kažejo, da imajo ženske večje verbalne sposobnosti kot moški in da je očitna superiornost dekliv v pridobivanju jezikovnih gibčnosti in okretnosti.

Jean-Jacques Rousseau (1712-1778) je vzdihoval, da je civilizacija izpridila po naravi dobro človeško bitje, in zatrjeval, da je izvor jezika in njegov nastanek v *strasteh*. Menil je, da vse strasti ljudi zbližujejo in da prvih človeških vzklikov niso izzvali ne glad ne žeja, marveč ljubezen, mržnja, sočutje in jeza. To je bilo izhodišče mnogih teorij, ki so poudarjale zlasti pomen neprostovoljnih glasov, ki so človeku nekako ušli iz grla, ko je v njem prekipela potreba ali želja za izražanjem čustev, razpoloženja in vtisov. Taki, v začetku brezsmiselni glasovi, naj bi sčasoma pridobili neko stalnost in pomen v povezavi med občutki in njih izražanjem z vse bolj artikuliranimi glasovi.

Ena izmed teorij trdi, da si je človek kot zvita in prekanjena žival izmislil jezik, ne da bi druge ljudi obveščal, marveč zato, da bi jih varal. Ni dvoma, da je človek kaj kmalu jezik izrabil tudi zato, težko pa bi bilo le v tej smeri izkazovati njegovo uporabno vrednost.

Razpravo o nastanku jezika lahko strnemo z domnevo, da je bilo bržkone več izvorov jezika. Jezik je bil sprva primitiven in nepopoln in zametek je bil vedno daleč od tistega, kar je iz njega nastalo.

Antropologijo dela sicer lahko razumemo različno: je del fizične antropologije, je pa tudi izrazito socialna in kulturna veja antropološkega študija. Delo je vsekakor eno od središčnih antropoloških vprašanj, ni pa le aplikacija energije človeških mišic na materijo, marveč je tudi marsikaj drugega.

Naloga: *Določite natančneje omenjene teze.*

Antropologija je fizična antropologija v tem smislu, da je delo neka aplikacija energije človeških mišic na materijo. V tem smislu antropologija zanima predvsem delo kot povezava s človekovimi naporji pri delu, ki zahtevajo trošenje energije. Za samo življenje je potrebna seveda poraba energije. Pri tem gre za energijo, ki jo potrebuje človekovo telo za delo, in pa energijo, ki jo telo potrebuje, da bi si omogočilo več energije, kar imenujemo produktivni ratio.

Fizična antropologija dela se ukvarja tudi z merjenjem učinkovitosti človekovega dela in merjenjem fizične vzdržljivosti.

Vendar antropologija dela ne zadeva samo bioloških vprašanj, pač pa preučuje tudi pomen dela

nasploh in še posebej v antropogenezi ter zadeva tudi vrednote in ideologije, ki so delu pripadale v različnih družbah in kulturah.

Skozi antropogenozo se je človek kot vrsta pridelal iz narave prav z delom, z delom se samouresničuje, skozi delo se odražajo njegove dejanske možnosti in zmožnosti. V delu je človekovo bistvo. Z delom je človek izstopil v svoj specifičen človeški svet. Delo določa človekovo mesto v naravo. Ob tem pa ga ne veže le za njega samega, pač pa tudi za druge ljudi in je torej družbeni odnos, kar že presega meje fizične antropologije. Uporaba oz. razporeditev dela spleta mrežo družbenih odnosov, kar ima posledico tudi v vrednotenju dela. To je različno v različnih družbah in kulturah v raznih obdobjih.

Tako je bilo delo v tradicionalni družbi kazeno, muka in trpljenje in opravljati so ga morali le nekateri. Določenim ljudem, ki so pripadali višjemu razredu, pa ni bilo treba delati, saj so drugi, ki so morali delati, delati tudi zanje. Tako delo ni bilo visoko vrednoteno, nikakor ni bilo vir napredka. Človek je lahko dobil več samo s predistribucijo dobrin, ki jih je v naravi končno število, dano od neke višje sile (nocija o omejenosti dobrin). Niti redistribucije pa so imeli v rokah tisti, ki jim ni bilo treba delati. Delo je bilo v tradicionalni družbi razdeljeno na fizično in umsko, vendar so za pravo delo šteli samo fizično delo, umsko delo pa so opravljali tisti, ki jim ni bilo treba delati.

Z nastopom kapitalističnega načina proizvodnje, k čemur je velik prispevala tudi protestantska etika, se je povsem spremenil pomen dela. Delo ni več božja kazen za greh, pač pa je prav delo bogu po volji in vodi do zveličanja. Z delom se lahko doseže napredek.

V današnjem času težkega fizičnega dela skorajda več ni. Prišlo je namreč do izjemnega napredka tehnologije, tako da danes stroji in roboti opravljajo večino fizičnega dela. Človeku je potrebno le pritiskati na tipke. To pa je v bistvu nova odtujitev človeka od dela. Prej je bil človek odtujen od dela zato, ker ni razpolagal sam s produkti svojega dela, sedaj pa je odtujen, ker mu tempo in ritem dela narekuje stroj, človek je le nekakšno pomagalo stroju.

Antropologijo dela zanima tudi delitev dela. Na splošno govorimo o treh vrstah delitve dela: naravni, družbeni in tehnični delitvi dela. Najprej je prišlo do naravne delitve dela, ki je delitev po spolu in po starosti in s tem po naravni določenosti človeka za težja in lažja opravila. Družbena delitev dela je že povezana tudi z razredno delitvijo. Prišlo je do delitve na umsko in fizično delo in s tem do delitve na tiste, ki delovne procese zamišljajo, nadzirajo in zapovedujejo, in na tiste, ki delovne operacije pod nadzorstvom izvajajo. Tehnična delitev dela nastopi z njegovo zapletenostjo in delo se deli po fazah produkcijskega procesa. Povezana je z učinkovitejšo izrabo produkcijskih sredstev.

Molekularno antropologijo gre šteti med pomembne vede, ki omogočajo natančneje določiti človeške rase, povezave med njimi in dejanske razlike.

Naloga: a) *Določite področje molekularne antropologije.*

b) *Prikažite njen pomen v določanju ras.*

Molekularna antropologija preučuje vsa življenjska dogajanja na molekularnem področju. Tako preučuje tudi faktorje, od katerih sta odvisni imunološka struktura in encimska opremljenost celic. Iz tehničnih razlogov je najlažje ugotoviti te faktorje v krvi.

Sicer je za človeško kulturo že od nekdanj značilno poudarjanje krvi v rasnih razlikovanjih. Že v starih mitologijah je bila kri sinonim za potomstvo. Vse domneve o rasni čistosti in nedvomljivem potomstvu so slonele na krvi. Aristokracija, fevdalni razred evropskega srednjega veka, je še posebej govorila o svoji "modri krvi".

Molekularna antropologija je v krvi res našla simptomatiko splošnega delovanja. V krvi so našli največ karakteristik, ki so z dedovanjem strogo določene. Prav od tod izvira *genetična teorija*. Pokazalo se je, da je vsakega posameznika mogoče s pomočjo molekularne antropologije identificirati in ugotoviti njegovo biološko osebnost. In to prav s pomočjo krvi in metodami tipologiziranja krvi. Mogoče je analizirati dedne značilnosti krvi, variacije, frekventnosti

razporeditve glavnih tovrstnih genetičnih sistemov znotraj ene ali med različnimi populacijami. Gre za krvne faktorje, ki natančno določajo posameznika in ga vežejo na njegovo poreklo. Preučevanje krvnih skupin in drugih posebnosti krvničk je odprlo pot k novim merilom, ki jih je moč uporabljati tudi za določanje rasnih razlik.

Prvi veliki prodor v hemotipologiji (tipologizaciji krvi) je bilo odkritje krvnih skupin v začetku tega stoletja. Pri ljudeh poznamo štiri različne krvne skupine: 0 (nič), A, B in AB. Za rasno antropologijo je to pomembno zato, ker so ugotovili, da frekventnost (pogostnost) štirih krvnih skupin ni v vseh človeških populacijah enaka. Tako se ugotovljeno, da ima 40-50% Evropejcev krvno skupino 0, 30-40% skupino A, da je ta skupina med Evropejci bolj pogosta kot v Aziji in Afriki, da ima 8-12% Evropejcev krvno skupino B in le 1-6% krvno skupino AB.

Opozoriti pa je treba, da se rase le relativno razlikujejo glede frekventnosti krvnih skupin. Ni absolutnih razlik v smislu, da bi neka rasa pripadala le eni skupini, gre le za različne deleže krvnih skupin.

Poleg krvnih skupin so odkrili tudi mnoge druge krvne faktorje, med njimi Rh-faktor (pozitivni in negativni rezus faktor). Ugotovili so, da ima 85% Evrope ta faktor. Rh faktor je zelo zanimiv izkazovalec evolucije in antropogeneze. Pojavil se je pred kakimi 30 milijoni let in pričujoč je le pri človeku, zelo redek pa je pri drugih primatih in še to v poenostavljeni obliki.

Zanimiv je tudi krvni faktor, ki je odgovoren za sposobnost zaznavanja grenkega okusa in ki se deduje. Ugotovili so, da je v ZDA 70% prebivalstva, ki grenko okusi, in 30% takega, ki tega ne zmore. Med Indijanci Navado so ugotovili le 2% takih, ki ne zaznavajo grenkega okusa.

Krvne formule so se močno zapletale z migracijami, selitvijo človeških skupin. Nekateri krvni faktorji so se pojavili le v nekaterih delih sveta. Z navzočnostjo enakih krvnih faktorjih pri ljudeh, ki jih ločijo precejšnje daljave, je mogoče dokazati neko bližje ali daljno sorodstvo.

Dokazi iz molekularne antropologije tudi zanikajo, **da bi bili Židi rasa**. To je namreč že zelo dolgo živa predstava v evropski zavesti o rasah in eden od temeljnih kamnov nacionalsocialistične ideologije v tretjem rajhu kot vrhunec antisemitizma. Židi, Judi naj bi bili ostanek in potomci nekdanjega izraelskega ljudstva, izvirali naj bi iz Judeje, od koder so se razselili po svetu. Molekularna antropologija je dokazala naslednje:

-Pri pripadnikih židovskih skupnosti v oddaljenih deželah (če primerjamo npr. Poljsko in Maroko) so našli zelo različne krvne faktorje. Med njimi je torej velika genetična distanca in njihova dejanska sorodnost je majhna.

-Židovske skupnosti so tako v posameznih deželah tipološko veliko bolj blizu drugim skupnosti, ki jih obdajajo. Tako so poljski Židi in Poljaki, ki niso Židi, bližje v hemotipološkem pogledu kot pa poljski in maroški Židi.

Razlaga za to je naslednja: Židi so se iz Judeje razkropili po celem svetu. Židovske skupnosti so se potem krepile s spreobrnitvijo drugih v židovsko vero in tako so postali Židi predvsem socialno-religiozna in *ne rasna enota*.

Molekularna antropologija lahko določa tudi **molekularno evidenco**, t.j. nekakšno uro, ki nam pove, kdaj so se posamezne vrste ločile. Izhodišče za določanje molekularne evidence je preučevanje proteinov iz fosilnih najdb ter analiza hemoglobina, albuminov in kolagenov v krvi, tkivih in posebej kosteh. Prav te preiskave so dale izjemno pomembne rezultate. Tako so ugotovili, da so nekatere med omenjenimi snovmi organizirane skoraj enako pri človeku in pri opicah, s čimer so nedvoumno potrdili njuno sorodstvo.

Človeško telo je minljivo, torej umrljivo. Človek je edino bitje, ki se zaveda lastnega konca in ima torej zavest o smrti.

Naloga: a) *Določite konsekvence tega zavedanja.*

b) *Opišite dožemanje smrti kot "smrti nekoga drugega".*

c) *Opreделите smrt kot odnos do končnosti ali neskončnosti človekovega življenja.*

a) Človek se zaveda lastnega konca in tako je misel na smrt del človekovih eksistencialnih (bivanjskih) obremenitev. V tem smislu človek živi v senci smrti. Ve, da je neizbežna in da se ji ne

da uiti. Celotna problematika človekovega življenja je pod tem pečatom.

Ker je smrt del življenja, človek o njej razmišlja in se nanjo pripravlja. Človeka naj smrt ne bi presenetila. Tako razmišljanje vzpodbujajo tudi vse **religije** in preventivno ukrepajo, da človeka smrt ne bi našla nepripravljenega. V tako pripravo je v religioznem smislu vključeno verovanje v posmrtno življenje, kar naj bi pomagalo premagati strah pred smrtjo. V tej smeri pa religije ne delujejo le tolažilno, pač pa tudi zastraševalno, ker si lastijo posredniško vlogo glede vstopa ali prepovedi vstopa v povečano posmrtno življenje.

Kljub temu, da se človek zaveda, da bo umrl, pa je v nekaterih kulturah smrt tabu tema. Misel nanjo je treba zavračati. Tako v določenih sredinah meščanske družbe srednjega veka se smrti ni smelo omenjati v "spodobnem govoru", niti kadar je bila na vidiku. Z izganjanjem misli na smrt naj bi človek tudi reševal strah pred smrtjo. To se je začelo predvsem s prehodom iz tradicionalne, kmečke družbe v industrijsko in še posebej postindustrijsko družbo. Smrt se v moderni družbi v tolikšni meri izganja iz življenja, da taka družba celo umirajoče in mrtve prepušča raznim servisom.

b) Človek **smrt** navadno doživlja kot smrt drugih, saj svoje smrti ne more doživeti, ker ga takrat pač več ni. V tradicionalnih, primitivnih družbah je bila smrt vedno izguba in od mrtvega se je bilo potrebno primerno posloviti. V moderni družbi pa se sodobni človek s smrtjo, ki je vedno smrt drugih, ne srečuje več. Navadno ljudje umirajo v bolnišnicah, pa tudi pokop umrlega opravi plačani servis.

Primitivni človek, ki še ni verjel v posmrtno življenje, je menil, da je mrtvec nevaren. Verjeli so, da si s smrtjo pokojnik pridobi nove oblike bivanja in do živih ima lahko različen odnos, je lahko dobrohoten ali pa hudoben. Zato je pomembno, kakšne odnose ima človek z umrlim. Ker pokojniki pravzaprav ne odidejo, ostanejo med živimi pričujoči, je treba z njimi vzpostaviti komunikacijske vezi. To pa je zamotana in hudo težka zadeva, potrebni so specialni "komunikologi" za tako komuniciranje. Taka manipulacija je povsem razvidna v religijah, v katerih je jedro v kultu prednikov. Predniki imajo povezovalno funkcijo v sosledju generacij, vežejo žive potomce v verigo trajanja in s tem se ustvarja občutek zagotovljenosti trajanja v prihodnosti.

c) Največja kontradikcija človeškega življenja je v tem, da je človek bitje, ki se samega sebe zaveda in v tem zavedanju ve, da je njegovo življenje le neznaten del življenja sploh in njegove vrste posebej. Razrešiti ta kontrast med zavestnim bivanjem in neizbežnostjo izginotja je za človeka racionalno nerazrešljivo. Zato smrt rad transcedentira, jo skuša preseči, ustvarja si domneve o neuničljivosti življenja in tako zavrača ali sprevrča misel o lastnem koncu, ki nastopi s smrtjo. To zavračanje se veže za dokazovanje človekove dvojnosti: telesne in duševne. Telo je minljivo, duša pa ne. To temeljno tezo so različne religije na zelo različne načine elaborirale/delovale.

En možen **vzrok verovanja v posmrtno življenje** je torej v potrebi človekovega preseganja samega sebe v kratkosti, ranljivosti in minljivosti življenja. Možna pa so tudi drugačna tolmačenja nastanka pričakovanja zagrobnega življenja. Antropologi, ki so preučevali primitivne družbe, kjer še ni pravih religioznih prefinjenosti, so se nagibali k mnenju, da je bil vir predstav o onostranstvu v neizogibni konfrontaciji s pokojniki, o čemer sem že govorila. Še posebej je to bilo tako v družbah, kjer so vse socialne in politične vezi spletene okoli sorodstvenih vezi.

V tradicionalnih družbah kot je tudi v naša vas, so verjeli, da smrt ni dokončna. Taka vera v posmrtno življenje jim je odganjala tudi strah pred smrtjo. Ljudje so verjeli, da je smrt pač prehodnost v drugačnost življenja. Duša se loči od telesa, ko telo umre, in z nadaljevanjem svoje eksistence na določen način obnavlja celotno življenje.

Nekatere religije verujejo v transmigracijo (selitev, potovanje) duš in pričakujejo, da bo v vsakem novem, ponovljenem življenju obstojni duši dodeljeno novo, minljivo telo.

Krščanska religija meni, da po bo zaslugi neumrle duše telo, v katerem si je ta duša pridobila ali pa si ni pridobila zaslug za zveličanje, povečano in deležno večnega življenja ali pa ne. Če bo duša namreč pogubljena, bo pogubljeno tudi telo in bo šlo v pekel.

Ideja o duši, ki ni identična s telesom, je verjetno nastala kot rezultat človekove sposobnosti samozavedanja ali samorefleksije in je nadstavek njegove ekscentričnosti. Človek je **telu**, podvržen je biološkemu zakonu narave, pa vendar se lahko vede, kot da bi imel **telu na razpolago**, kot da mu je z neko drugačno entiteto nadrejen. In prav duša naj bi bila tista, ki izvaja nadzor in zapoveduje telesu.

V skladu z nocijo omejenih dobrin se v tradicionalnih družbah uveljavlja tudi predstava o "pravičnih" distributivnih tehnikah.

Naloga: a) Naredite povezavo med nocijo omejenih dobrin in predstavo o distributivnih tehnikah.

b) Aplikirajte te predstave v sodobno mentaliteto manj razvitih družb.

c) Definirajte "egalitarni sindrom".

a) **Nocija omejenih dobrin** je predstava, da dobrin sploh ni mogoče povečati, da so dane za vselej, določene z enkratnim ustvarjanjem, ki je delo višjih sil ali božanstva. Dobrin ni mogoče večati, v odmerjeni količini so dane od vedno in za vedno. Gre le za to, kako so dobrine razporejene. Po prepričanju ljudi tradicionalne miselnosti je moč doseči večjo količino dobrin le skozi **distribucijsko tehniko**. Taki ljudje ne morejo biti prepričani, da je razlika v blagostanju le plod delovnih naporov. Zanje je to rezultat nepravilne distribucije dobrin, ki jo je v imenu pravičnosti treba popraviti.

Tudi v mehiški tradicionalni kmečki kulturi velja prepričanje, da so za kmeta vse pomembne dobrine omejene. Če ima posameznik kaj več od drugega, to pomeni, da bo za druge toliko premalo. Prav zato je povsem pričakovano, da kmetje prikrivajo svoje imetje in odločno tajijo celo povsem zaslužene uspehe. Vedno je namreč treba računati na zavist soseda in na splošno prepričanje, da ekonomska uspešnost ni naravna, marveč je rezultat kake prerazporeditve.

Nocija omejenih dobrin se ne utrdi in se ne omaje, ko ljudje tradicionalne družbe spoznavajo razlike, ki jih je obilo v zunanjem sovražnem svetu. Zunanji "veliki" svet izkazuje razkošje in raznovrstnost dobrin. Človek izrazito tradicionalne miselnosti pa ne ve in ne razume, kako so se te dobrine ustvarile. V skladu z nocijo omejenih dobrin verjame, da so nastale prek redistributivne tehnike, ki jo zunanji "veliki" svet dobro obvlada v škodo "malega" sveta. Torej **tiste družbe, ki imajo veliko, imajo to prav zato, ker imajo druge malo.**

Ker je količina dobrin omejena, torej nekdo lahko dobi več le s pomočjo prerazporeditve dobrin. Metode prerazporeditve so bile zelo različne. Vsekakor je bila bistvenega pomena država, še zlasti tista, ki je delovala kot dejansko redistributivni mehanizem v rokah vladajočega razreda (npr. v fevdalizmu).

Zelo pogosto je bila razporeditev oz. prerazporeditev dobrin močno ritualizirana, vsekakor pa so se vanjo vpletale religije. Npr. v islamu je zapovedano dajanje miloščine tistim, ki nimajo za življenje nujnih sredstev. Tisti, ki imajo, morajo dajati, to je verska dolžnost. Vse velike religije tako spodbujajo prošnje in dajanje ubogaj me. Tovrstna distributivna tehnika pa je vedno vsebovala tudi elemente obdavčenja bodisi za polnjenje cerkvenih trezorjev bodisi za spodbujanje prelivanja sredstev državi (v "javne blagajne").

Zanimive so predvsem distributivne tehnike, katerih namen je ohraniti uniformnost in kohezivnost tradicionalne srenje. Takšna tehnika je **POTLAČ** ali potlačenje med ameriškimi Indijanci. Potlačenje je **uničevanje dobrin**. Odvečno oz. tisto, kar se je smatralo, da presega potrebe posameznika in njegove družine, je bilo treba razdati ali uničiti. Tisti, ki je to storil v največjem obsegu, je s takim dejanjem pridobil največ ugleda.

V izrazito primitivnih družbah se kaj rado uveljavi prepričanje, da je redistribucija dosežena po nadnaravni poti, vsekakor na način, ki ga ljudje majhnih tradicionalnih srenj ne morejo ne doumeti ne obvladati. Le po nadnaravni poti naj bi se tudi znova vzpostavilo ravnovesje. To je ideološka vsebina t.im. **kargo** kultov (iz šp. cargo - ladijski tovor), ki so sloneli prav na pričakovanju, da bodo nadnaravne sile ponovno vzpostavile pravična razmerja med revnimi in bogatimi. Šlo je pogosto za naivne predstave o tovorih, ki jih bodo pripeljali na velikanskih ladjah iz "velikega sveta" v "mali svet."

V tradicionalnih družbah je bila pogosta **tudi plenilska tehnika** kot redistribucijska tehnika, ki se je razvijala še zlasti na relaciji konflikta med poljedelskim prebivalstvom in mnogo gibljivejšimi nomadi. Slednji so zmogli uveljaviti svoje pravice do dobrin še posebej, ker so bili vojaško močnejši (so imeli konje). Plenilska tehnika kot oblika distributivne miselnosti tradicionalnih družb je bila celo lahko vpisana v kodeks pravega, dostojnega in častnega vedenja.

Na slovanskem jugu je nastalo in trajalo veliko tradicionalizma z distributivno mentaliteto. Tako je bilo v stari Črni gori vojskovanje, katerega namen je bilo pridobiti dobrine, ki jih revna in le z gorami bogata dežela ni zmogla, častno početje. Na delo pa niso gledali enako, saj delo ni moglo biti na skopi zemlji kaj prida produktivno.

b) V sodobni mentaliteti manj razvitih družb še vedno velja, da delo ni pot napredka in je to tudi v marsičem še živ zgodovinski spomin poudaril (ko je sadove dela jemal vedno tisti, ki ni delal, pa naj bo to država z davki ali prisilnimi odkupi in rekvizicijami). Zato ljudje niso pretirano zaupali v delo kot ključ blagostanja. Kaj lahko se ustali mnenje, da so mimo dela in brez dela pravi načini, kako priti do blagostanja in dobrega življenja. V prvi vrsti je to pravzaprav izhod iz dela kot so težnje po uradniškem mestu ali volja po državni službi. Državne službe, o kateri velja, da je "izhod iz dela", si še posebej želijo ljudje iz manj razvitih okolij. V izrazito nerazvitih državah je javna služba sen in temeljni življenjski cilj. Nudi varnost zaposlitve, stalnost plače, socialno zavarovanje in upanje na pokojnino.

V izrazito nerazviti državi ali regiji kake države delo ne more biti pot napredka, ker je bodisi nizko produktivno in se opravlja na način, ki je še vedno muka in napor, bodisi je vsako delo zaradi splošnih težav obremenjeno z dajatvami, kar zmanjšuje njegovo izdatnost. To prepričuje tiste, ki res delajo, da je pomembnejše imeti v rokah vzvode redistribucije kot instrumente proizvodnje.

c) Ta mnoge primitivne in tradicionalne družbe je bil značilni egalitarni (temelji na enakosti, enakopravnosti) sindrom, ki tudi izhaja iz nocije omejenih dobrin. Ker se lahko med ljudmi razdeljuje le omejena količina dobrin, imajo nekateri več na škodo drugih, ki imajo manj. Na tiste, ki imajo več, so grdo gledali, ker so menili, da imajo več samo zato, ker imajo drugi manj, niso pa pomislili, da imajo več zato, ker so si s pridnim delom to zaslužili oz. dosegli. Predrazredne družbe so namreč slonele na egalitarnosti/enakost, vsi naj bi bili enaki in to jim je dajalo stabilnost. Zato so se močno upirale temu, da bi imel kdo presežek dobrin, kar vodi k družbeni diferenciaciji.

Egalitarni sindrom se kaže tako v nekaterih plemenih Indijancev, za katere je značilen **potlač**. Potačevanje je uničevanje dobrin predvsem zato, da presežki, nakopičeni v rokah posameznika, ne bi ogrožali temeljev družbenega reda primitivne skupnosti. Taka skupnost temelji namreč prav na enakosti in solidarnosti vseh svojih članov, presežni produkt pa pelje k družbeni diferenciaciji.

Na egalitarni sindrom kaže tudi uničevanje bojnega plena, ki naj bi bila zavora, da se presežno produkt ne bi spremenil v lastnino. Uničevanje bojnega plena so poznali tudi pri Keltih in Germanih, pa tudi pri Hebrejcih. V Bibliji je zapisan Gospodov ukaz, ki je veleval, da je potrebno pri bojnih pohodih pokončati prav vse, ljudi in dobrine. Velika okrutnost, ki jo je zahteval bog je razumljiva le kot poskus ohranjanja plemenske enakosti. To je preprečevanje nastajanja presežnega produkta, ki bi si ga vsekakor prilastili vladarji, silniki, njih najbližje spremstvo in vojaško poveljstvo. Tako bi bila skupnost razbita.

Nocijo omejenih dobrin kot mehanizme regulacije egalitarnosti predrazredne družbe vsebujejo tudi kargo kulti, verska gibanja, ki so povezana s predstavami o omejenem blagostanju. Jedro mističnosti kargo kultov je bilo v pričakovanju "tovora", ki naj bi ga prek širokih morij na ladjah pripeljali predniki. To naj bi bila nujna redistribucija, nekakšno povračilo oškodovanim, popravilo krivice, do katere je prišlo, ker so dobrine med ljudmi nepravilno razporejene. Iz danih in razpoložljivih količin so največ nagrahili belci (kolonisti, kolonizatorji, trgovci, misijonarji itd.) in zato morajo biti kaznovani. Božanske sile jih bodo prisilile, da bodo vrnili nagrabljeno.

Filozofska antropologija ima vsekakor pomemben položaj med antropološkimi specializacijami. Pogosto se skuša uveljaviti kot središčna veda o bistvu človeka.

Naloga: Orišite področje filozofske antropologije.

S problemi človekovega bivanja in bistva se je tradicionalno ukvarjala filozofija. Njeni rezultati pa so pomembni tudi v antropologiji. Filozofska antropologija je lahko vez v tovrstnem preučevanju med izsledki filozofije in drugimi antropološkimi vejami.

Filozofska antropologija ima pomen v naslednjih antropoloških tematikah:

- Razpravljanje o **človekovi individualnosti**: Gre za zapleten problem, ker obstaja nasprotovanje, dvojnost, nezdržljivost in hkrati enotnost med posameznikom in družbo. Človek se lahko individualizira le v družbi, hkrati pa se mora pri tem socializirati. Družba se torej odziva v posamezniku.

- **Odnos med obče človeškim in razrednim**: Ta problem je posebej vznemirjal marksistično filozofijo. Pri obravnavanju tega problema, je nujna zgodovinska perspektiva, v kateri upoštevamo razvoj proizvodnih sil, produkcijske odnose in ideološko sfero.

- Vprašanje, **kako nastajajo vrednote**, ki imajo skorajda univerzalno naravo in pomen, utemeljene pa so v povsem različni razredni družbi in obstajajo v povsem drugačnih družbah.

- Vprašanje: **Če je človek bitje razuma**, ali mu že to dejstvo nalaga moralne in etnične naloge, ali pa so te naloge kakega drugega izvora?

Tu gre za problem človekove odgovornosti, ki jo je kot vrsta prevzel s tem, da se je "opremil" z razumom in z njegovo pomočjo postal "vladajoča vrsta" na Zemlji.

- Kaj je človekov razvoj?

Organizem se razvija tako, da napreduje k svoji biološki zrelosti in popolnosti. Razvoj je v tem smislu torej njegova uresničitev. Vendar pa človek ni le organizem v čisto biološkem smislu in potemtakem ne moremo govoriti o razvoju le v tem smislu.

Klasifikacija ras ni lahko in enostavno početje.

Naloga: a) *Kljub težavam se naloge lotite.*

b) *Določite klasifikacijske "pункte".*

c) *Zadržite se na enem tovrstnih klasifikacijskih elementov.*

Vrste se pogosto delijo na rase. Rasa je v antropološkem pojmovanju skupina pripadnikov določene vrste, ki združuje večje število podobnih in hkrati dednih telesnih značilnosti. Po takih značilnostih se ena skupina lahko vidno razlikuje od druge. Za rase lahko sodimo, da so hkrati določena variabilnost v isti vrsti in že lahko začetek nove vrste.

Tudi vrsta homo sapiens se je razdelila na rase. Temu so ljudje kaj radi pripisovali velik pomen. Včasih tako velik, da so rasne razlike jemali, kot da gre za različne vrste. Pa vendar ni nobenega dokaza o tem, da bi rasne razlike delile človeštvo na kake posebne podvrste. Človeška vrsta je ohranila enotnost kljub rasam in mešanje med rasami nima nobenih slabševalnih posledic.

Rasne razlike se pogosto mistificirajo in ideologizirajo. **Rasne teorije** so pogosto derivacija določenih družbenih odnosov in ne le predsodkov o drugačnem in o tujem. Čisto fizične, telesne, morda anatomske, zlasti pa razlike v pigmentaciji kože so se projicirale na družbeno, psihološko, kulturno in politično raven in se pogosto prevajajo v raznovrstne diskriminacije in neenakopravnosti. Nemalo antropologov bi se želelo otresti problema rase prav zaradi vrednostnih sodb o rasnih razlikah.

a) **Znanstvena klasifikacija celotnega sveta narave** se začneja s **Carlom Linnejem**, ki je utemeljil metode za sistematično klasifikacijo živih bitij na osnovi **morfoloških in temeljnih bioloških značilnosti, različnosti in podobnosti**. **Carl Linne** je človeški vrsti dal ime Homo. Njegova teza je, da so vsi ljudje pripadniki iste vrste in zato je dodal drugo ime, torej Homo sapiens (modri, umni človek). To je pomemben dosežek, ker je v tistem času še vedno veljala poligenetska teorija o nastanku ras, ki pravi, da je vsaka rasa ustvarjena posebej, Linne pa je zagovarjal domnevo o enotnem človeštvu.

Mlajši Linnejev sodobnik **J.F. Blumenbach** pa je začetnik **znanstvene klasifikacije ras človeštva**. Človeštvo je razdelil na pet ras:

- kavkaško (belo),

- mongolsko (rumeno)

- etiopsko (črno),
- ameriško (rdečo) in
- malajsko (temno) raso.

To je izhodišče vseh nadaljnjih rasnih klasifikacij.

Blumenbach je kot izhodišče v klasifikaciji vzel barvo kože. To pa seveda ni edina razlika med ljudmi. Več razlik ko upoštevamo pri klasifikaciji, več ras lahko klasificiramo. Vendar pa tudi taka pomnožena klasifikacija ne more obseči vseh razlik med človeškimi populacijami, posebnosti in skupnih lastnosti. Pri tem je v pomoč molekularna antropologija, ki je uveljavila nekaj natančnih pokazateljev. Sploh pa velja, da je polimorfnost/raznolikost človeške vrste taka, da skorajda ni mogoče najti posameznika, ki bi bil tipičen za kako raso, ki naj bi imel vse lastnosti, značilne za to raso.

b,c) Izhodišče vseh ustaljenih klasifikacij ras so bile **telesne značilnosti**, ki so vsekakor najbolj vidne in opazne. **E. D. Cope** je tako izločil osem temeljnih značilnosti, od katerih jih pet zadeva glavo in ki so se nekako ustalile v rasnih klasifikacijah. Te izrazitejše značilnosti so naslednje:

I. Glede **oblika glave** (v celoti) ljudi lahko delimo na:

- dolgoglavce,
- srednjeglavce in
- kratkoglavce ali okrogloglavce.

Za Slovence je ugotovljeno, da so nadpovprečno "kratkoglavci".

Večji del ljudi, ki danes živi, ima visoko glavo z vertikalnim čelom in neznatnim nadočesnim lokom. Ta je pri večini ljudi manj zaznaven, pri nekaterih pa zelo zaznaven.

II. **Obraz** (oblika obraznih kosti). Glede obraza lahko delimo ljudi na štiri tipe:

- ozek, droben, suh obraz,
- srednje debel obraz,
- širok, debel obraz in
- nizek oz. širok obraz.

III. Ljudi lahko klasificiramo tudi po **obliki čeljusti** in tako nastanejo klasifikacije na:

- ravne, navpične čeljusti),
- mezognatične in
- naprej oblikovane čeljusti).

IV. **Nos**; oblika nosu se pri ljudeh kar precej razlikuje (dolga in osek nos, visok pri "korenu" in na "mostu", v profilu raven ali konkaven (vbokel, navznoter ukrivljen) ali konveksen (izbokel, navzven ukrivljen) nos).

Višina in širina nosu variirata v vseh populacijah in zato lahko govorimo le o "srednji vrednosti". Nosni indeks (razmerje širine in višine nosu, izraženo v odstotku) je odvisen od temperature naravnega okolja in od absolutne vlažnosti. Nos je namreč pomemben pri vlaženju in gretju zraka, ki ga vdihavamo.

V. **Oči, ustnice in uho**; oči se lahko razlikujejo na različne načine. Glede na velikost oči ločimo:

- megaseme - ljudi z velikimi očmi,
- mezoseme - ljudi s srednjimi očmi in
- mikro seme - ljudi z majhnimi očmi.

Za nekatere rase je značilen epikant - kožna guba, še posebej na zgornji vek, poudarjena pa je lahko tudi v notranjem kotu očesne reže. Epikant je značilnost predvsem azijske populacije.

Tudi ustnice so lahko različnih oblik. Za nekatere rase so značilne ozke, za druge pa široke ustnice. Uho/uhelj je tudi dokaj različno oblikovan. Uho je lahko širše ali ožje, daljše ali krajše. Razlike so tudi v ušesnem obesku.

VI. **Barva kože, las in oči**; barva kože ali pigmentacija je po splošni presoji izrazita rasna značilnost. Ljudje s temnejšo barvo kože živijo bolj proti tropskemu zemeljskemu pasu, kjer je veliko sonca. Svetlejša barva kože pa prevladujejo v hladnih in zmernih zemeljskih pasovih, kjer je manj sonca. Barvo kože namreč določajo pigmenti, med katerimi je pomemben melanin. Večja

koncentracija melanina določa temnejše barve tkiv. Pomemben je glede propustnosti ultravijoličnih žarkov, ki so potrebni za sintezo vitamina D.

Malo ljudi je, ki bi imeli čisto črno barvo, še manj pa je takih, ki bi imeli belo barvo kože. Križanja med ustaljenimi rasnimi tipi (hibridizacija) so vodila tudi do odmikov v pigmentaciji. Ljudje, ki so avtohtoni na določeni geografski širini, imajo podobno barvo kože.

Barvo las in barvo oči je težko spraviti v povezavo z drugimi rasnimi razlikami, vsekakor pa obstaja večja ali manjša frekventnost določenih barv oči in las v človeških različnih populacijah.

VII. **Kakovost las in telesna dlakavost**; praviloma so lasje pri vseh rasah obilni, različna pa je nagnjenost k izgubi las (plešavosti). Prav tako so razlike tudi glede poraščenosti lic moških (brada) in poraščenosti na ostalih delih telesa.

IIX. **Postava in telesna zgradba**; vse človeške populacije kažejo širok razpon v telesnih proporcih. Ljudje niso različno visoki samo med različnimi populacijami, pač pa tudi znotraj homogenih populacij.

Kako in kdaj je izšel človek (Homo sapiens) iz evolucijske verige je osnovno vprašanje antropogeneze. Da bi znali na to vprašanje odgovoriti, si pomagamo tako s posredno kot z neposredno "evidenco", dokazovanjem in sklepanjem.

Naloga: *Kako bi vi to storili*

Evolucija človeka, nastanek človeške vrste je antropogeneza. Za preučevanje antropogeneze je potrebno povezati raznovrstne znanstvene izsledke.

1. Antropologija se pri preučevanju antropogeneze povezuje s **paleontologijo**, ki preučuje "starega človeka". V to vedo sodi tudi **paleontologija**, ki preučuje fosilne ostanke izumrlih rastlin, živali in človeka oz. njegovih prednikov.

Posebno raziskovalno področje, iz katerega lahko antropologija črpa znanje o antropogenezi, je preučevanje fosilov. Prav z odkritjem fosilov in njihovim razvrščanjem v zemeljsko preteklost bo prej ali slej odkrita cela veriga, ki se evolucijsko razteza od manj razvitih k bolj razvitih oblikam.

Človeško telo po smrti hitro razpade. Fizični in kemični procesi naglo načnejo še zlasti mehke dele telesa, le okostje ima večjo obstojnost. Če se telo ne ohrani v prav posebnih okoliščinah (zmrznitev), se fosilizirajo pravzaprav le kosti, zobje in trdnejši deli organizmov. Temu pravimo fosilni ostanki. Vendar pa se tudi ti trdi deli telesa ohranjajo le v optimalnih geoloških in klimatskih razmerah. Fosilne najdbe so zato redke in praviloma v slabem stanju.

Pri preučevanju fosilov je potrebno določiti njihovo starost. Odkritih je že veliko metod takega določevanja, seveda pa so najnatančnejša tista datiranja, v katerih kombiniramo več metod in tako se izognemo pomanjkljivostim vsake od njih.

2. Za preučevanje antropogeneze je pomembno tudi povezovanje antropologije s **primatologijo**. Človek je izšel iz živalskega sveta in je evolucijski člen v verigi razvoja vrst. To pa nas sili k primerjavi z drugimi vrstami, še posebej z najbližjim sorodstvom, primati, kar dela prav primatologija. Tu gre za osvetlitev človekove biološke narave, kar lahko naredimo prav s primerjalnimi podatki iz primatologije.

3. Pri preučevanju antropogeneze si antropologi pomagajo tudi s strokovnjaki iz **molekularne biologije, ekologije, fizike in kemije** itd.

Molekularna antropologija se veže z molekularno biologijo. Danes se lahko določa molekularno evidenco, t.j. nekakšno uro, ki nam pove, kdaj so se posamezne vrste ločile. Izhodišče za določanje molekularne evidence je preučevanje proteinov iz fosilnih najdb ter analiza hemoglobina, albuminov in kolagenov v krvi, tkivih in posebej kosteh. Prav te preiskave so dale izjemno pomembne rezultate. Tako so ugotovili, da so nekatere med omenjenimi snovmi organizirane skoraj enako pri človeku in pri opicah, s čimer so nedvoumno potrdili njuno sorodstvo.

4. Za preučevanje antropogeneze si pomagamo tudi z **genetiko**. Le-ta ugotavlja, da so v osrčju celičnih jeder kromosomi, ki so nosilci dednih sporočil. Vsaka vrsta ima svojo kromosomsko "izkaznico". Iz primerjave med njimi je moč narediti genealoška debla, ki pokažejo na sorodstvo

med vrstami in na sorodstvene povezave znotraj ene vrste.

5. Pri preučevanju antropogeneze pa je potrebno upoštevati tudi človekovo kulturno evolucijo. Dokazi za to evolucijo so arheološkega izvora. **Arheologija** kot veda o "starih dobah" izkopava in prepozna med drugim tudi t.i. artefakte, človeške stvaritve materialne kulture. Artefaktov je vedno več, ko antropogeneza stopa v faze, v katerih se približuje modernemu človeku.

Vprašanje rasnih predsodkov in etnične distance je treba razlagati tudi s stališča posameznikov, ki so rasistično razporejeni in se v nekem nadpovprečnem smislu rasistično vedejo.

Naloga: a) Izločite take posameznike.

b) Opišite njihovo ideosinkrazijo.

Posamezniki so lahko v rasistično usmerjeni družbe večji ali manjši rasisti. Določeni posamezniki so nekako "predisponirani" rasisti. To lahko povežemo z raziskovanji avtoritarnega karakterja (**T.W. Adorno**). **Avtoritarni osebnosti** so ljudje, ki izražajo veliko negotovost glede svoje identitete. Zaradi negotovosti iščejo zaščito skupine/ skupnosti, ki ji želijo s posebno vnemo pripadati, se z njo povsem identificirajo in slepo ubogajo "utemeljene" avtoritete v tej skupnosti, ki izkazujejo neoporečno moč in oblast. Glede posameznikov, ki so kakorkoli deviantni, drugačni ali marginalni/nepomembni, pa so avtoritarne osebnosti zelo stroge. Zaničujejo jih, okrutne so do njih, ker taki "marginalni ljudje" nimajo zaščite, so razoroženi in zaradi svoje situacije vsestransko šibki. Take avtoritarne osebnosti na vrh vrednotenja drugih ljudi postavljajo močne, na dno pa šibke. Kulturna in še posebej somatična/telesna razlika, razlika v barvi kože, je za takega rasista že nekaka grožnja, ki spravlja v nevarnost "pravo identiteto".

Nobena slučajnost ni, da se je potem rasistična teorija posebej razdivjala v Nemčiji. Združena Nemčija (po letu 1871) je potrebovala ideologijo svoje "**rasne superiornosti**", ko je postala nabita z imperialnimi, imperialističnimi in kolonialnimi ambicijami. Vsi viri rasističnih teorij so se stekali v to ideologijo in še posebej socialni darvinizem. V nacionalsocialistični ideologiji je bil še posebej uporaben: življenje je večni boj ne le za preživetje, marveč tudi za prevlado. Še posebej pa poteka med narodi. Ker je ta boj naraven, so v njem dovoljena vsa razpoložljiva sredstva in kakršnakoli metoda. Vsaka omejitev boja s kako moralo ali čim podobnim bi bila brezpomembna in brezsmiselna sentimentalnost. Verjeli so, da je tak **koncept rase** resnično revolucionarno načelo 20. stol., načelo skorajda obnove in vsekakor uvod v "novi red", v katerem bo prevladalo le tisto, kar je "nadmočno", "zdravo" in se upira dekadenci/propadu.

Teoretiziranje, ki je zakoličilo ideologijo rasnih razlik, ima kar precej dolgo zgodovino in nemalo sodelavcev. Skorajda je v kratkem nemogoče opisati celo verigo rasističnih teoretikov in njih argumentacijo.

Naloga: *Skušajte kljub tem težavam naštetih najpomembnejše teoretike rasizma.*

Rasistične teorije prikazujejo prakso rasizma kot naravno, zakonito in edino razumno in logično. Njihovo izhodišče je teza, da so **fizične rasne razlike** povezane s posebnimi razumskimi obeležji. To pa je povsem nasprotno znanosti, ki zatrjuje, da so človekove fizične karakteristike neodvisne od njegovih sposobnosti. Rasne teorije torej skušajo "znanstveno" **ovreči predvsem domnevo o enakosti vseh ljudi ne glede na njihovo rasno pripadnost** s tem, da skušajo zgodovinsko nastale razlike teoretično uveljaviti kot naravne in prirojene. Izhodišče rasizma je **socialni darvinizem**, ki se opira na nekakšna biološka dejstva, ki jih skuša prenesti na področje družbenih odnosov. V naravnem okolju naj bi sposobni uspeli, nesposobni pa ostali na dnu. Teorije družbene selekcije govorijo, da v življenjski borbi prežive le najsposobnejši.

Rasistične teorije imajo dolgo zgodovino. Močne in zelo uspešne so bile kot politično orožje v vseh tistih situacijah, ko se je bistvo spopadov in odnosov prikrivalo z rasnimi razlikami.

V svoji moderni formi se rasizem pojavlja v zgodovini v prvi polovici 19. stol.. Prva izhodišča rasistične teorije naj bi podal **Joseph Arthur de Gobineau**. Rojen je bil v popolnoma propadli aristokratski družini, kar ga je že pri rojstvu naredilo za "izkoreninjenega človeka". Bil je užaljen

in prizadet zaradi propadanja svojega razreda. Njegove teorije skušajo aristokraciji vrniti sijaj vsaj rasno, če je bilo že zgodovinsko neizogibno, da izgublja svoje dominantne družbeno-ekonomske pozicije, ki jih sedaj pridobiva "nearistokratska" buržoazija.

Gobineau je v marsičem razvijal ideje drugega francoskega aristokrata, **Compta De Boulainvilliersa**, ki je trdil, da so edino aristokrati resnično vredni ljudje. Aristokrati naj bi bilo potomci tevtonskih, t.j. germanskih osvajalcev, to pa so bili svetlolasi Nordijci.

Gobineau je skušal opravičevati elitizem znanstveno in filozofsko. Elito je opredelil etnično kot višjo raso, raso gospodarjev. Posebno uničujoče se mu je zdelo mešanje ras, kar pelje v degeneracijo in uničenju civilizacije. To mešanje vodi tudi v demokracijo, ki jo je imel za najslabši možni politični režim.

Gobineau je te izredne Nordijce im. Arijce in jim prerokoval vojaški in kulturni triumf v celem svetu. Trdil je celo, da so pripadniki nordijske rase ustvarili vse dotedanje kulturne vrednote.

Nekatera njegova izvajanja so izredno šarlatanska, čeprav je uporabljal tudi nekaj resnično znanstvenih dosežkov svoje dobe. Da bi podrl svoje teorije, se je spuščal tudi v prazgodovinska raziskovanja. Med njegovimi argumenti so nekateri pravi nesmiselni. Tako je trdil da "okrogloglavi" v Evropi (v predelih Alp) pripadajo rumeni rasi in črnolasi Južnoevropjenci (mediteranci) črni rasi.

Gobineau pravi, da ima samo in edino rasa odločilen vpliv na razvoj zgodovine, da rasa bistveno prispeva k temu, da geografsko okolje pridobi gospodarsko, moralno in politično vrednost za človeka.

Stewart Chamberlain je razvil že obstoječe rasne teorije. Njegovo obsežno delo je v količini zbranega gradiva prava biblija rasizma in rasistična filozofija zgodovine. Civilizacije in ljudstva je razdelil na mlade in stare in zaključil, da je le arijski duh, ki ga v Evropi predstavljajo ljudstva germanskega izvora, ploden in sposoben zagotoviti Evropi bodočnost. Zase je bil prepričan, da je "nemška duša v nemškem telesu". Menil je, da je vsakdo, ki se kaže kot Nemec s svojimi postopki, ne glede na svoje poreklo, Nemec. Tisti, ki so proti Nemcem in Nemčiji so semiti. To so bili predvsem Židje. Trdil je, da človek lahko zelo hitro postane Žid, potrebno je le pogosto se družiti z Židi ali brati židovske časopise.

Podobno stališče je zastopal tudi **Woltmann**, ki ga tudi prištevamo k ideologom nemškega imperializma, predvsem v 1. svet. vojni. Zanj so Germani plemenita rasa. Aleksander Veliki, Jezus Kristus, Julij Cezar, Dante itd., vsi so bili zanj Germani.

Ideje rasizma pa niso bile značilne samo za Nemčijo. V ZDA je **Madison Grant** je trdil, da je količina nordijske krvi v vsakem narodu primerno merilo njegove moči v vojni in njegovega položaja v civilizaciji. Evropski Nordijci naj bi emigrirali v ZDA, tisti ljudje, ki pa so v Evropi ostali, so pravzaprav potomci premaganih kmetov. Na ta način je dokazoval superiornost Američanov.

Drugi rasisti v Ameriki so poskušali predvsem dokazovati **neprimernost črnskih zahtev za enake pravice**.